ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΤΕΥΧΟΣ Β΄

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Μ. ΠΑΣΧΑΛΗΣ - Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗΣ

ΛΑΤΙΝΙΚΑ
Γ' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΤΕΥΧΟΣ Β

Προσαρμογή του βιβλίου
για μαθητές
με μειωμένη όραση
Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Μετατροπή: (Ρεββέκα Χρουσαλά)
Επιμέλεια : (Βασιλική Καραμπέτσου)

Καλλιτεχνική επιμέλεια εξωφύλλου: Σ. Σιάκας - Ν. Γεωργίου

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Το βιβλίο αυτό αποτελεί συνέχεια και ολοκλήρωση (ως Β' τεύχος) του βιβλίου των Λατινικών της Β' Τάξης Ενιαίου Λυκείου. Περιλαμβάνει τις ενότητες XXI ως και L του ομώνυμου βιβλίου των ίδιων συγγραφέων Μ. ΠΑΣΧΑΛΗ και Γ. ΣΑΒΒΑΝΤΙΔΗ. Σχετικά με τη διάρθρωση και τα στοιχεία που περιέχει κάθε ενότητα ισχύουν όσα αναφέρονται στον πρόλογο του βιβλίου της Β' Λυκείου. Τα δύο βιβλία θα πρέπει να θεωρούνται και να διδάσκονται ως ενιαίο σύνολο. Επομένως, οι μαθητές είναι απαραίτητο να διατηρούν και το βιβλίο της Β' τάξης.

ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

= σημασιολογική αντιστοιχία· π.χ. curo = φροντίζω.

≃ σημασιολογική και ετυμολογική αντιστοιχία· π.χ. pes, pedis ≃ πόδι.

> η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα αριστερά· π.χ. amīcus > amicitia.

< η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου παράγεται ή προέρχεται από αυτήν που βρίσκεται στα δεξιά· π.χ. validus <valeo.

≥ η λέξη που βρίσκεται στα δεξιά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα αριστερά και έχει την ίδια σημασία· π.χ. τραγωδία ≥ tragoedia.

≤ η λέξη που βρίσκεται στα αριστερά του συμβόλου προέρχεται από τη λέξη που βρίσκεται στα δεξιά και έχει την ίδια σημασία: barbarus ≤ βάρβαρος.

<< δηλώνει λέξη της νέας ελληνικής που προέρχεται από τη λατινική μέσω μιας νεότερης ξένης γλώσσας, π.χ. cura φροντίδα· πρβ. κούρα << ιτ.

F δίγαμμα, γράμμα της ελληνικής που εξαφανίστηκε· συνήθως αντιστοιχεί προς το v της λατινικής και το προσθέτουμε σε ελληνικές λέξεις για να δείξουμε την ετυμολογική τους συγγένεια με τη λατινική (π.χ. video βλέπω· πρβ. ἰδεῖν< Fιδεῖν).

***** ο αστερίσκος στο λατινικό κείμενο σημειώνεται πάνω από λέξεις που αφορούν το γραμματικό ή συντακτικό περιεχόμενο του συγκεκριμένου μαθήματος.

***** **ο αστερίσκος στις ετυμολογίες, στην παραγωγή κτλ. δηλώνει γραμματικό τύπο αμάρτυρο (που υποθέτουμε δηλ. ότι υπήρξε αλλά δε σώθηκε)· π.χ. eram (ήμουν) <*es-am. Επίσης σημειώνεται δίπλα στα ρήματα που ανήκουν στην κατηγορία του capio.**

- **το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν της λατινικής δείχνει ότι το φωνήεν είναι μακρόχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) τις μακρόχρονες παραλήγουσες (απαραίτητο για τον τονισμό), π.χ. honōro τιμώ (β) μακρόχρονο ο που στα ελληνικά αποδίδεται με ω ή αντιστοιχεί σε ω π.χ. Didō η Διδώ· custōdia φυλακή (πρβ. κουστωδία)· Rōma η Ρώμη (γ) μακρόχρονο ē που στα ελληνικά αποδίδεται με η ή αντιστοιχεί σε η, π.χ. Cornēlius ο Κορνήλιος· cēra κερί, κηρός. (δ) μακρόχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να την μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφή της, π.χ. līber ελεύθερος, lĭber βιβλίο. (ε) ριζικό φωνήεν που έχει πάθει έκταση, π.χ. vēni (πρκ. του vĕnio έρχομαι) (στ) μακρόχρονο φωνήεν που δεν αποτελεί δίφθογγο με το διπλανό του, π.χ. poēta ποιητής.**

- **το σύμβολο αυτό πάνω από φωνήεν δείχνει ότι το φωνήεν είναι βραχύχρονο· το χρησιμοποιούμε για να δηλώσουμε (α) το βραχύχρονο συνδετικό φωνήεν στο απαρέμφατο των ρημάτων της γ' συζυγίας που τη διαφοροποιεί από τη β' συζυγία, π.χ. legĕre (απαρ. του lego) (β) βραχύχρονο φωνήεν που δεν αποτελεί δίφθογγο με το διπλανό του π.χ. coĕtus συνάθροιση. (γ) βραχύχρονο φωνήεν σε λέξη που υπάρχει περίπτωση να τη μπερδέψουμε με άλλη ομόγραφή της, όπως lĭber καί līber.**

αγγλ.: **λέξη αγγλική.**

αρχ. ή ελλ.: λέξη αρχαιοελληνική (οι αρχαιοελληνικές λέξεις δίνονται με πλάγια γράμματα)

βεν.: λέξη βενετική.

γαλλ.: λέξη γαλλική.

ιτ.: λέξη ιταλική.

βλ.: βλέπε

πρβ.: παράβαλε

(.): δίνονται πρόσθετα στοιχεία, αντιστοιχίες, επεξηγήσεις, ανάλυση λέξεων κτλ.

συνδ. φων.: συνδετικό φωνήεν.

Έφιππος πολεμιστής που μάχεται με ένα Γαλάτη
(από επιτύμβια ετρουσκική στήλη του 3ου αι. π.Χ.).

ΠΩΣ ΠΗΡΕ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΤΟ PISAURUM

Το ενδιαφέρον των Ρωμαίων, όπως και των Ελλήνων, για την αναζήτηση της ετυμολογίας των λέξεων είναι αξιοσημείωτο. Πολλές όμως από τις ετυμολογίες που πρότειναν δεν επιβεβαιώνονται από τα δεδομένα της επιστήμης της Γλωσσολογίας. Στο κείμενο που ακολουθεί ο σχολιαστής του Βιργιλίου Σέρβιος μας εξηγεί

πώς πήρε το όνομά του το Pisaurum (Πίσαυρο, σημ. Pesaro), μια παράλια πόλη της Ομβρικής (Umbria).

Brenno duce* Galli, apud Alliam flumen delētis* legiōnibus Rōmanōrum, evertērunt urbem Romam praeter Capitōlium, pro quo immensam pecuniam accepērunt. Turn Camillus, qui diu apud Ardeam in exilio fuerat propter Vēientānam praedam non aequo iure divīsam, absens dictātor est factus; is Gallos iam abeuntes secūtus est: quibus interemptis* aurum omne recēpit. Quod illic appensum civitāti nomen dedit: nam Pisaurum dicitur, quod illic aurum pensātum est. Post hoc factum rediit in exilium, unde tamen rogātus reversus est.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Brennus -i ο Βρέννος, αρχηγός των Γαλατών που κατατρόπωσε τους Ρωμαίους στον ποταμό Αλία το 387 π.Χ., κατέστρεψε και λεηλάτησε τη Ρώμη εκτός από το Καπιτώλιο (την ακρόπολη) και πήρε τεράστια λύτρα για να αποχωρήσει. Η καταστροφή στον Αλία (Allia) και τα γεγονότα που ακολούθησαν αποτελούσαν μια πολύ δυσάρεστη ανάμνηση για τους Ρωμαίους
Brenno duce υπό την ηγεσία του Βρέννου, με αρχηγό τον Βρέννο
Gallus -i ο Γαλάτης
everto -verti -versum -vertĕre, 3(**ex + verto**) καταστρέφω εντελώς
praeter (πρόθ. + αιτ.) εκτός
pro (πρόθ. + αφαιρ.) ως αντάλλαγμα, ως αντίτιμο
immensus -a -um τεράστιος, πολύ μεγάλος
pecunia -ae χρήματα[1]

Camillus -i (Κάμιλλος) = **M. Furius Camillus**: κατέλαβε τους Βηίους (Vēii, πόλη της Ετρουρίας), αλλά οι Ρωμαίοι τον εξόρισαν με την κατηγορία ότι οικειοποιήθηκε παράνομα μέρος της λείας. Στη συνέχεια όμως του έδωσαν έκτακτες εξουσίες (dictātor) για να αντιμετωπίσει τους Γαλάτες· πράγμα που πέτυχε, με αποτέλεσμα να ανακληθεί από την εξορία
diu (επίρρ.) για πολύ καιρό
exilium -ii (i) η εξορία(2)
Ardea -ae η Αρδέα, πόλη του Λατίου
praeda -ae η λεία·
Vēientāna (επίθ.) **praeda** η λεία από τους Βηίους
aequus -a -um ίσος, δίκαιος(3)
ius, iuris (ουδ.) το δίκαιο
aequo iure ακριβοδίκαια
divido, divīsi, divīsum, dividĕre, 3 μοιράζω·
non aequo iure divīsam(επιθ. μετοχή) που δεν είχε μοιραστεί ακριβοδίκαια
dictātor -ōris δικτάτορας, αρχιστράτηγος (εκλεγόταν για έξι μήνες με έκτακτες εξουσίες)
abeo, -ii(īvi), -itum, -īre, 4(ab+eo) φεύγω
sequor, secūtus sum, sequi, αποθ. 3 ακολουθώ(4)
interimo, -ēmi, - emptum, -imĕre, 3(inter+emo) εξολοθρεύω
quibus = eis
recipio, -cēpi, -ceptum, -cipĕre, παίρνω πίσω, επανακτώ
aurum -i χρυσάφι
appendo, - pendi, - pensum, - pendĕre, 3(ad+pendo) ζυγίζω
quod=id
illic (επίρρ.) εκεί

penso (θαμ.του pendo), 1 ζυγίζω· ο Σέρβιος παράγει το **Pisaurum < penso+aurum**
factum -i πράξη[5]
unde (επίρρ.) από όπου
rogo, 1 (+ αιτ. του προσ.) παρακαλώ (κάποιον), ζητώ
revertor, reverti (reversus sum), reverti, 3 = επιστρέφω (το ρήμα είναι ημιαποθετικό ή αποθετικό, ανάλογα με τον παρακείμενο).

Ετυμολογικά: 1. κυρ. «ιδιοκτησία σε ζώα»· pecus-oris = ζώα, κοπάδι· 2. exulo 3. >aequitas 4. con-sequor, socius, secundus 5. < facio

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Απόλυτη αφαιρετική. Όταν το υποκείμενο της μετοχής δεν έχει καμιά σχέση με το υποκείμενο ή το αντικείμενο του ρήματος, τότε η μετοχή και το υποκείμενό της τίθενται σε πτώση αφαιρετική, που ονομάζεται **απόλυτη αφαιρετική** (πρβ. την απόλυτη γενική της ελληνικής: καταστάσης ἐκκλησίας ἐς ἀντιλογίαν ᾔλθον). Η μετοχή διατηρεί και στην περίπτωση αυτή την επιρρηματική της χρήση (χρονική, αιτιολογική κτλ.) π.χ. Tarquinio Superbo regnante Pythagoras in Italiam vēnit Ο Πυθαγόρας ήλθε στην Ιταλία ενώ βασίλευε ο Ταρκύνιος ο Υπερήφανος (Tarquinio = υποκ. της μτχ., Pythagoras = υποκ. του ρημ.).

Rōmāni urbe captā (εvv. a Gallis) arcem tamen retinuērunt Οι Ρωμαίοι κράτησαν την ακρόπολη, αν και η πόλη είχε καταληφθεί από τους Γαλάτες.

Στα λατινικά η χρήση της απόλυτης μετοχής είναι πολύ πιο συχνή από ό,τι στα αρχ. ελληνικά. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η λατινική **δε διαθέτει ενεργητι-**

κή μετοχή για το παρελθόν. Για να μεταφράσουμε π.χ. την αρχαιοελληνική πρόταση: ταῦτ' εἰπὼν ἀπῆλθε, πρέπει να μετατρέψουμε την ενεργητική σύνταξη σε παθητική χρησιμοποιώντας τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου σε απόλυτη αφαιρετική: His rebus dictis discessit = αφού αυτά τα πράγματα είχαν ειπωθεί από αυτόν, αναχώρησε = αφού είπε αυτά τα πράγματα, αναχώρησε.

Εντελώς **ιδιόμορφη** είναι η απόλυτη αφαιρετική που αποτελείται από ένα «υποκείμενο» και ένα ουσιαστικό (που δηλώνει αξίωμα, ηλικία, επάγγελμα) ή ειδικό επίθετο:

Cicerōne puero hoc accidit αυτό συνέβη όταν ο Κικέρωνας ήταν παιδί
Cicerōne consule hoc accidit αυτό συνέβη όταν ο Κικέρωνας ήταν ύπατος
Cicerōne vivo hoc accidit αυτό συνέβη όταν ο Κικέρωνας ήταν ζωντανός

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να μετατραπούν οι προτάσεις που έχουν πλάγια γράμματα σε μετοχικές με απόλυτη αφαιρετική· να δηλωθεί το ποιητικό αίτιο όπου χρειάζεται. Π.χ.:Galli urbem occupavērunt; Rōmāni discessērunt = Urbe occupātā a Gallis Rōmāni discessērunt.
Galli pecuniam accepērunt; Galli abiērunt (accipio - cēpi, - ceptum, -cipĕre, 3)
Galli legiōnes delevērunt; Galli urbem Rōmam evertērunt.
Camillus Gallos interēmit; Camillus aurum recēpit. (interimo, -ēmi, -emptum, -imĕre, 3)
Antōnius Catilmam vicit; Rōma servata est. (vinco,

vici, victum, vincĕre, 3)
Miles pedes animadvertit; Miles Claudium extraxit (animadverto, -verti, -versum, -vertĕre, 3)
Hercules Cacum interfēcit; Incolae Herculem honoravērunt (interficio, -fēci, -fectum, -ficĕre, 3)

II. **Να μετατραπούν οι προτάσεις που έχουν πλάγια γράμματα, στην ιδιόμορφη απόλυτη αφαιρετική π.χ.**
Brennus dux Gallōrum erat. Galli Rōmam everterunt = Brenno duce Galli Rōmam evertērunt.
Cicero et Antōnius consules erant. Catilina contra patriam coniurāvit.
Caesar imperātor erat. Bellum Gallicum gestum est.
Cato (-ōnis) vivus erat. Bellum cum Perse gestum est.
Juno (-ōnis) invīta erat. Aenēas in Italiam navigāvit (invltus αντίθετος, παρά τη θέληση)
Pater inscius erat. Filius domo abiit (inscius **αυτός που δε γνωρίζει**)

III. **Να χαρακτηριστούν από συντακτική άποψη όλες οι μετοχές του κειμένου (αιτιολογικές, χρονικές κτλ· βλ. το προηγούμενο μάθημα).**

IV. **Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:**
Αφού έσυρε τα βόδια στη σπηλιά (αφ. απόλυτη), ο Κάκος κρύφτηκε (me abdo)
Αφού νίκησε τους Γαλάτες, ο Κάμιλλος ξαναγύρισε στην εξορία.

Απ' την πολλή τη χρήση χορτάριασε ο βωμός!

Augustus audītis Tarraconensibus qui dicēbant palmam in āra eius esse enātam: «Appāret» inquit «quam saepe accendātis».

(Κοϊντιλιανός 6,3, 77)

Όταν ο Αύγουστος άκουσε τους απεσταλμένους της Ταρραγόνας να του λένε πως στο βωμό του είχε φυτρώσει ένας φοίνικας(1), παρατήρησε δηκτικά: «Είναι φανερό πως κάνετε θυσίες πολύ συχνά!»

1. Οι αρχαίοι θεωρούσαν κάτι τέτοιο ως θαυμαστό, θεόσταλτο σημάδι.

ΜΑΘΗΜΑ XXII LECTIO ALTERA ET VICESIMA

ΠΡΟΤΡΟΠΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ

Στο κείμενο που ακολουθεί ο Κικέρων απευθύνει ορισμένες προτροπές προς τους συμπατριώτες του. Οι προτροπές αυτές περιέχουν βασικά στοιχεία της ιδεολογίας του αλλά και στοιχεία της ιδεολογίας των συγχρόνων του, όπως: θρησκευτική ευλάβεια προς τους προγόνους, πατριωτισμός, καρτερικότητα και αντοχή στις δοκιμασίες, κοινωνική καταξίωση με τη μορφή της πολιτικής και στρατιωτικής «δόξας» (gloria).

Imitēmur* nostros Brutos, Camillos, Decios, Curios, Fabricios, Scipiōnes, innumerabiles alios qui hanc rem publicam stabilivērunt; quos equidem in deōrum immortalium coĕtu ac numero repōno. Amēmus* patriam, pareāmus* senatui, consulāmus* bonis; praesentes fructus neglegāmus*, posteritātis gloriae serviāmus*; id esse optimum putēmus*, quod est rectissimum; sperēmus* quae volumus, sed ferāmus* quod acciderit; arbitrēmur* denique corpus virōrum fortium magnorumque hominum esse mortāle, animi vero motus et virtūtis gloriam sempiternam esse.

Άγαλμα Ρωμαίου αριστοκράτη που κρατάει τις imagines (= κέρινα ομοιώματα) των προγόνων του (της εποχής του Αυγούστου)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Imitor, 1 (αποθ.) μιμούμαι
Brutus = L. Iunius Brutus (βλ. το μάθ. IX)
Camillus = M. Furius Camillus, (βλ. το μάθ. XXI)
Decius (Δέκιος) = **P. Decius Mus**, που πρόσφερε τη ζωή του και τη ζωή του γιου του για τη σωτηρία της πατρίδας του (340 π.Χ.)
Curius (Κούριος)=**M'. Curius Dentātus**, νικητής των Σαβίνων, των Σαμνιτών και του Πύρρου
Fabricius (Φαβρίκιος) = **C. Fabricius Luscinus** (ύπατ. το 282 και 278 π.Χ.) νικητής των Σαμνιτών και αντίπαλος του Πύρρου
Scipiōnes (Σκιπίωνες) = (α) **P. Cornēlius Scipio Africānus** ο πρεσβύτερος, ο νικητής του Αννίβα το 202 π.Χ. (β) P. Cornēlius Scipio Aemiliānus Africānus ο νεότερος: κατέστρεψε την Καρχηδόνα το 146 π.Χ.
innumerabilis -is -e αμέτρητος(1)·
stabilio, 4 στεριώνω
quos=eos
equidem (επίρρ.) εγώ βέβαια
immortālis -is -e αθάνατος (2)
coĕtus -us (αρσ.) «χορεία», συνάθροιση(3)
repōno, -posui, -positum, -ponĕre, 3 (**re+pono**) τοποθετώ·
in deōrum coĕtu ac numero repōno τους δίνω μια θέση ανάμεσα στους θεούς
pareo, parui, paritum, parēre 2 (+δοτ.) υπακούω
senātus -us (αρσ.) Σύγκλητος
consulo, 3 (+ δοτ. χαρ.) φρόντιζω για, προσέχω
boni-ōrum (πληθ.) οι καλοί πολίτες
praesens-ntis παρών, τωρινός, της στιγμής
neglego, neglexi, neglectum, neglegĕre, 3 (**nec+lego**)

αδιαφορώ για
fructus-us (αρσ.) **ωφέλεια, κέρδος**[4]
posteritas -ātis (θ.) **το μέλλον, οι μεταγενέστεροι**[5],
servio, 4 (+δοτ.) **υπηρετώ**
optimus -a -um (υπερθ. του **bonus**) **άριστος**
puto, 1 **νομίζω, θεωρώ**
rectissimus -a -um (υπερθ. του **rectus**) **ο πιο σωστός**
spero, 1 **ελπίζω**[6]
volumus (του ανώμαλου **volo**) **θέλουμε**[7]
fero υπομένω
fortis -is -e δυνατός, ανδρείος
mortālis -is -e θνητός[8]
animi motus οι δυνάμεις της ψυχής, οι πνευματικές δραστηριότητες
vero (επίρρ.) **όμως**
sempiternus -a -um αιώνιος

Ετυμολογικά: 1. numerus 2. in + mortālis = θνητός· mors, morior 3. cum + eo 4. πρβ. φρούτο << ιτ. 5. post, postea, posterus 6. spes 7. βούλομαι 8. immortālis

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Η υποτακτική του ενεργητικού ενεστώτα της β', γ' και δ' συζυγίας** σχηματίζεται ως εξής:

ενεστ. θέμα + χαρ. φωνήεν -ā- + βασ. καταλ. της ενεργ. φωνής

όπως delea-m, lega-m, audia -m.

Η α΄συζυγία σχηματίζει την **υποτακτική** ως εξής:

ενεστ. θέμα (χωρίς το a) + χαρ. φωνήεν -ē - + βασ. καταλ. της ενεργ. φων.

όπως ame-m. Το χαρ. φωνήεν της υποτακτικής του sum είναι το -ī-: sim. Παραθέτουμε την υποτακτική του amo, του deleo και του sum (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική· για τον **τονισμό** να προσεχθούν τα μακρόχρονα -e-, -a-· το μακρόχρονο -i- ενδιαφέρει στα σύνθετα του sum, όπως possīmus)

Υποτακτική του ενεργητικού ενεστώτα		
ame-m	delea-m	si-m
ame-s	delea-s	si-s
ame-t	delea-t	si-t
amē-mus	deleā-mus	si-mus
amē-tis	deleā-tis	si-tis
ame-nt	delea-nt	si-nt

2. **Η υποτακτική του παθητικού ενεστώτα** σχηματίζεται με την προσθήκη των βασ. καταλήξεων της παθητικής φωνής στο θέμα της υποτακτικής του ενεργ. ενεστώτα ame-r, delea-r, lega-r, audia-r.

Υποτακτική του παθητικού ενεστώτα	
ame-r	delea-r
amē-ris	deleā-ris
amē-tur	deleā-tur
amē-mur	deleā-mur
amē-mini	delea-mini
ame-ntur	delea-ntur

Η χρήση της υποτακτικής είναι πιο συχνή στα λατινικά από ό,τι στα αρχαία ελληνικά. Το εγκλιτικό σύστημα της λατινικής είναι ουσιαστικά διπολικό, καθώς βα-

σίζεται στην αντίθεση της οριστικής με την υποτακτική. Η υποτακτική είναι η έγκλιση της υποκειμενικής έκφρασης. Συγχωνεύει χρήσεις που στα αρχαία ελληνικά συναντάμε στην υποτακτική, στην ευκτική, στην προστακτική και στην οριστική. Στις κύριες προτάσεις είτε εκφράζει την υποκειμενικότητα μιας κρίσης (υποτακτική δυνητική, απορηματική, του απραγματοποίητου), είτε προσδιορίζει την υποκειμενικότητα μιας επιθυμίας (υποτακτική προτρεπτική, ευχετική, παραχωρητική). Παραδείγματα:

Quis hoc neget? (Ποιος μπορεί να το αρνηθεί; Δυνητική (πρβ. οὐδέν ἄν πάθοιμι)
Quid agam? (Τι να κάνω; Απορηματική· πρβ. τί πράξω;)
Amēmus patriam (Ας αγαπάμε την πατρίδα μας - Προτρεπτική (πρβ. ἀκούσωμεν τοῦ ἀνδρός)
Utinam errem (Μακάρι να κάνω λάθος - Ευχετική· συνοδεύεται συνήθως με το utinam είθε· πρβ. εἴθε μή ποτε γνοίης ὃς εἶ)
Sint sane superbi Rhodienses (Ας δεχτούμε ότι οι Ρόδιοι είναι πράγματι αλαζόνες - Παραχωρητική· πρβ. ἔστω οὕτως)

Σημ.: Για την υποτακτική του απραγματοποίητου, που είναι μόνο χρόνου παρατατικού ή υπερσυντέλικου, θα μιλήσουμε με την ευκαιρία των υποθετικών όγων.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της ενεργητικής (ή παθητικής) υποτακτικής και να δηλωθεί το είδος της κάθε υποτακτικής. Προσοχή στον τονισμό!
(illi) Utinam patriam..... ! (amo)

(tu) Utinam gloriae..... ! (servio)
Quis hoc..... ? (negligo)
(vos) Utinam bonis..... ! (consulo)
(nos)..... pro patriā! (morior)
(illi) ..... bonum virum (sequor)

II. Να αναγνωριστούν οι γραμματικοί τύποι nostros, coĕtu, fructus, fortium, motus.
- Να κλιθούν (στον ενικό και πληθυντικό) τα: deōrum immortalium (για το deus βλ. τη Γραμματική, β' κλίση), coĕtu, virōrum fortium.

III. Να αναγνωριστεί ο τύπος acciderit και να κλιθεί στον ίδιο χρόνο.

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ας τιμωρήσουμε τους συνωμότες (coniurāti)!
Είθε να νικήσετε τους εχθρούς!

Πρόσεχε πού στέλνεις τα ποιήματά σου!

Cur non mitto meos tibi, Pontiliāne, libellos?
Ne tu mihi mittas, Pontiliāne, tuos.

(Μαρτιάλης 7,3)

Ρωτάς γιατί δε σου στέλνω τα έργα μου, Ποντιλιανέ;
Για να μη μου στείλεις κι εσύ τα δικά σου!

ΕΝΑΣ ΥΠΕΡΟΧΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ

Ο Καικίνας Παίτος (Caecīna Paetus) πήρε μέρος σε μια αποτυχημένη εξέγερση εναντίον του αυτοκράτορα Κλαυδίου το 42 μ.Χ. Συνελήφθη, δικάστηκε, καταδικάστηκε και διατάχτηκε να αυτοκτονήσει. Η γυναίκα του Αρρία (Arria) πέθανε μαζί του με συγκινητικό τρόπο. Οι συγγραφείς της εποχής μιλούν με θαυμασμό για τη στάση της απέναντι στο σύντροφο της ζωής της. Όπως φαίνεται από τα δυο περιστατικά που ακολουθούν - μαρτυρία του Πλινίου του νεότερου- τη διέκρινε σπάνια ψυχική δύναμη και θάρρος και μια εξίσου ανεπτυγμένη ευαισθησία.

Aegrotābat Caecīna Paetus, marītus Arriae, aegrotābat et filius. Filius mortuus est. Huic Arria funus ita parāvit, ut ignorarētur* a marīto; quin immo cum illa cubiculum marīti intraverat, vivere filium simulābat, ac marīto persaepe interroganti, quid ageret* puer, respondēbat: «Bene quiēvit, libenter cibum sumpsit». Deinde, cum lacrimae suae, diu cohibitae, vincerent* prorumperentque*, egrediebātur; tum se dolōri dabat et paulo post siccis oculis redībat. Scribōniānus arma in Illyrico contra Claudium moverat; fuerat Paetus in partibus eius et, occīso Scribōniāno, Rōmam trahebātur. Erat ascensūrus navem; Arria milites orābat, ut simul imponerētur*. Non impetrāvit: conduxit piscatoriam naviculam ingentemque navem secūta est.

Επιτύμβιο ανάγλυφο του Αυρηλίου Ερμία και της γυναίκας του (από τη Ρώμη· γύρω στο 60 π.Χ.)

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

aegrōto, 1 είμαι άρρωστος
huic = filio
funus -eris(ουδ.) κηδεία
ut (συμπ. σύνδ.) ώστε· **ita... ut** έτσι... ώστε
ignōro, 1, ≃ αγνοώ·**ignorarētur**: υποκ. το funus
quin immo όχι μόνο αυτό αλλά (ακόμη)
cubiculum -i κρεβατοκάμαρα
intro, 1 μπαίνω(1)
vivo, vixi, victum, vivĕre, 3 ζω(2)
simulo, 1 (+ απαρ.) προσποιούμαι(12)
persaepe (επίρρ.) πολύ συχνά(3)
ago, ēgi, actum, agĕre, 3 οδηγώ· κάνω (4)
bene (επίρρ.) καλά(5)
cibus -i τροφή
sumo, sumpsi, sumptum, sumĕre, 3 παίρνω(6)
diu (επίρρ.) πολύχρόνο(7)
cohibeo, -hibui, -hibi- tum, -hibēre, 2 (**cum + habeo**) συγκρατώ
prorumpo, -rūpi, -ruptum, -rumpĕre, 3 (**pro + rumpo**) ξεσπώ
egredior, egressus sum,· **egrĕdi**, αποθ. 3* (**e + gradior**) βγαίνω
me dolōri do παραδίνομαι στη θλίψη
siccus -a -um στεγνός(8).
oculus -i ≃ μάτι(9)
L. Arruntius Scribōniānus κυβερνήτης της επαρχίας της Ιλλυρίας (**Illyricum -i**)
arma moveo στασιάζω, παίρνω τα όπλα
partes -ium πολιτική παράταξη· **fuerat in partibus eius** είχε πάει με το μέρος του

trahebātur τον οδηγούσαν σιδεροδέσμιο
ascendo, ascendi, ascensum, ascendĕre, 3 ανεβαί-νω[10]
navis -is (θ.) πλοίο[11]
oro, 1 παρακαλώ (αντικ. η πρότ. **ut... imponerētur**
ut (σύνδ. βουλητ.) να
simul μαζί· ενν. με τον άντρα της[12]
impōno επιβιβάζω· **imponerētur**: ενν. στο πλοίο
impetro, 1, κατορθώνω κάτι
condūco -dūxi, -ductum, -ducĕre, 3 (**cum** + **duco**) νοι-κιάζω
piscatorius -a -um ψαράδικος[13]
navicula -ae (υποκορ. του **navis**) πλοιάριο

Ετυμολογικά: 1. intra 2. vivus 3. per + saepe 4. ἄγω 5. bonus, bene-ficium 6. prae-sumo 7. κυρ. «στη διάρκεια της μέρας»· dies 8. πρβ. σέκος << ιτ. 9. oc-ulus· ὄπ-ωπα, ὄμ-μα, 10. πρβ. ασανσέρ << γαλλ. 11. ναῦς, navigo· nauta ≤ ναύτης 12. similis 13. piscis = ψάρι· πρβ. πισίνα << βεν.: κυρ. «ιχθυοτροφείο»

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η υποτακτική του παρατατικού της ενεργητικής φωνής των συζυγιών α', β' και δ' σχηματίζεται ως εξής:

ενεστωτ. θέμα + προσφ. -re- + βασικές καταλ. της ενεργ. φωνής

amā -re -m, delē -re -m, audī -re -m.

Στη γ' συζυγία παρεμβάλλεται το συνδ. φωνήεν -e- μεταξύ του ενεστ. θέματος και του προσφύματος -re-: lege re-m. (Το πρόσφυμα -re- προέρχεται από το -se-, όπως προκύπτει από την υποτακτική του παρατατικού του sum: es -se -m). **Πρακτικός κανόνας**: προσθέτουμε τις βασικές καταλήξεις στο απαρέμφατο του ενεργητικού ενεστώτα: amāre-m, delēre-m κτλ.

Η υποτακτική του παθητικού παρατατικού σχηματίζεται ως εξής:

θέμα της ενεργ. υποτακτικής + βασικές καταλ. της παθ. φωνής

amāre -r, delēre-r, legere -r, audire -r. Παραθέτουμε την υποτακτική του ενεργητικού και του παθητικού παρατατικού του amo (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική).

Ενεργητική	Παθητική
amāre –m	amāre –r
amāre –s	amarē -ris (re)
amāre –t	amarē –tur
amarē –mus	amarē –mur
amarē –tis	amare -mini
amarē -nt	amare -ntur

2. Η υποτακτική χρησιμοποιείται πολύ συχνότερα σε δευτερεύουσες προτάσεις παρά σε κύριες. Ορισμένες προτάσεις εκφέρονται πάντοτε μέ υποτακτική (πλάγιες ερωτηματικές, βουλητικές, ενδοιαστικές, τελικές, συμπερασματικές). Άλλες εκφέρονται ή με οριστική ή με υποτακτική, ανάλογα με την περίπτωση (αναφορικές, παραβολικές, χρονικές, αιτιολογικές, εναντιωματικές-παραχωρητικές, υποθετικές). Η **οριστική** δείχνει ένα **πραγματικό γεγονός**, ενώ η **υποτακτική** προσδίδει το

στοιχείο της **υποκειμενικότητας**. Η υποκειμενικότητα έχει πιο διευρυμένη διάσταση στα λατινικά από ό,τι στα αρχαία ελληνικά. Ενώ π.χ. στα αρχαία ελληνικά οι πλάγιες ερωτήσεις εκφέρονται με οποιαδήποτε έγκλιση, αντίθετα στα λατινικά χρησιμοποιείται μόνο η υποτακτική, επειδή θεωρείται ότι πρέπει να φανεί πως μια ερώτηση δε μεταφέρεται ακριβώς όπως έγινε, άσχετα με το αν αλλοιώνεται ή όχι το περιεχόμενό της. Επίσης, στον **πλάγιο λόγο χρησιμοποιείται ή απαρέμφατο ή υποτακτική**· αντίθετα, στα ελληνικά χρησιμοποιείται και η οριστική (και φυσικά και η ευκτική).

3. **Κανόνας της ακολουθίας των χρόνων** (consecutio temporum): Στην περίπτωση που έχουμε μια δευτερεύουσα πρόταση σε υποτακτική, η εξάρτηση από το χρόνο της κύριας πρότασης είναι αποφασιστικής σημασίας (πρβ. τη χρήση της ευκτικής του πλάγιου λόγου στα ελληνικά, που όμως επιτρέπει μεγαλύτερη ελευθερία). Στο επόμενο μάθημα θα δώσουμε τον κανόνα στην πλήρη του μορφή. Εδώ θα περιοριστούμε να αναφέρουμε ότι **ο χρόνος της δευτερεύουσας** πρότασης που εκφέρεται με **υποτακτική** καθορίζεται από το αν ο χρόνος του ρήματος της κύριας πρότασης είναι **αρκτικός** (ενεστώτας, μέλλοντας, παρακείμενος με σημασία ενεστώτα) ή **ιστορικός** (παρατατικός, παρακείμενος με τη σημασία του ελλην. αορίστου, υπερσυντέλικος). Ύστερα από ένα ιστορικό χρόνο, στη δευτερεύουσα πρόταση έχουμε υποτακτική του παρατατικού για πράξη σύγχρονη και υποτακτική του ύπερσυντελίκου για πράξη προτερόχρονη π.χ.

rogābat (rogāvit, rogaverat), quid agerem = ρωτούσε (ρώτησε, είχε ρωτήσει) τι έκανα.
rogābat (rogāvit, rogaverat), quid egissem = ρωτούσε (ρώτησε, είχε ρωτήσει) τι είχα κάνει.

4. Οι δευτερεύουσες προτάσεις σε υποτακτική που εμφανίζονται στο κείμενο είναι: ut ignorarētur (συμπερασματική)· quid ageret (πλάγια ερωτηματική)· ut... imponerētur (βουλητική). Τις προτάσεις αυτές θα τις εξετάσουμε παρακάτω με λεπτομέρειες.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της υποτακτικής του παρατατικού (ενεργητικού και παθητικού). Προσοχή στον τονισμό!**
Rogābat pater, quid ..... filius (facio)
Rogābat pater, ubi (που)..... filius (sum)
Rogābat pater, quid ego amico..... (do)
Rogābat pater, num (αν) filii..... (quiesco)
Rogābat pater, num cena (δείπνο) ..... (paror)
Rogābat pater, num filius..... (sequor)

II. **Να αναγνωριστεί και να κλιθεί στον ίδιο χρόνο ο τύπος ascensūrus erat.**

III. **Να αναγνωριστούν συντακτικά οι παρακάτω λέξεις και φράσεις: vivere, interroganti, cohibitae, se dolōri dabat, occīso Scribōniāno.**

IV. **Να αναγνωριστούν γραμματικά και να κλιθούν οι τύποι: funus, ingentem, navem.**

V. **Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου conduxit.**

VI. **Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:**
Η Αρρία ρωτούσε με δάκρυα αν ζούσε ο γιος της.
Η Αρρία ακολούθησε τον άντρα της με ένα ψαροκάικο.

Θάνατος κι ο ένας, θάνατος κι ο άλλος!

Hostem cum fugeret, se Fannius ipse perēmit.
hic, rogo, non furor est, nē moriāre, mori?

(Μαρτιάλης 2,80)

Για να γλυτώσει απ' τον εχθρό ο Φάννιος έγιν' αυτόχειρας:
τρέλα δεν είναι, σε ρωτώ, το θάνατο για να γλυτώσεις,
να πεθάνεις;

ΜΑΘΗΜΑ XXIV LECTIO QUARTA ET VICESIMA

ΤΟ ΠΑΘΗΜΑ ΕΝΟΣ ΨΕΥΤΗ

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένα έξυπνο ανέκδοτο που αναφέρεται στο Ρωμαίο νομομαθή Κορνήλιο το Νασικά (Cornēlius Scipio Nasīca) και στον ποιητή Έννιο (Quintus Ennius: 239-169 π.Χ.)

Cum P. Cornēlius Nasīca ad Ennium poētam venisset* eique ab ostio quaerenti Ennium ancilla dixisset* eum domi non esse, Nasīca sensit illam domini iussu id dixisse et illum intus esse. Accipe nunc quid postea Nasīca fecerit*. Paucis post diēbus cum Ennius ad Nasīcam venisset* et eum a ianuā quaereret*, exclamāvit Nasīca se domi non esse, etsi domi erat. Tum Ennius indignātus quod Nasīca tam aperte mentiebātur: «Quid?» inquit «Ego non cognosco vocem tuam?» Visne scire quid Nasīca responderit*? «Homo es impudens. Ego cum te quaererem*, ancillae tuae credidi te domi non esse; tu mihi ipsi non credis?»

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

ostium -ii πόρτα[(1)] **ab ostio** από την πόρτα (πρβ. a ianuā)
quaero, quaesīvi, quaesītum, quaerĕre, 3 ζητώ
eique = Nasīcae εμμ. αντικ. στο **dixisset**
ancilla -ae η υπηρέτρια
eum = **Ennium**
domini (γεν.) **iussu** με διαταγή του αφεντικού της
illum = **Ennium**
intus (επίρρ.) μέσα[(2)]

accipio μαθαίνω· **accipe** προστ. του ενεστώτα, β' εν. προσ.
nunc (επίρρ.) τώρα[3]
facio, fēci, factum, facĕre, 3* κάνω
ianua -ae πόρτα[4]
exclāmo, 1 αναφωνώ[5]
indignor, αποθ. 1 αγανακτώ **quod ... mentiebātur** ουσ. πρότ., αντικ. του **indignātus** (**quod** που, γιατί)
tam (επίρρ.) τόσο
aperte (επίρρ.) ανοικτά, φανερά
mentior, αποθ. 4 λέω ψέματα
cognosco, cognōvi, cognitum, cognoscĕre, 3 γνωρί-ζω[6]
tuus -a -um δικός σου
vis θέλεις (β' εν. του volo)
-nĕ εγκλιτικό ερωτηματ. μόριο· εισάγει ερωτηματικές προτάσεις (μεταφράζεται με το «μήπως» ή παραμένει αμετάφραστο)
scio, 4 γνωρίζω, μαθαίνω
impudens -entis αναιδής[7]
credo, credidi, creditum, credĕre, 3 (+ δοτ. και απαρ.) πιστεύω[8]

Ετυμολογικά: 1. < os = στόμα 2. ἐντός, intra, intro, 1 3. νῦν 4. < Ianus = Ιανός, ο θεός με τα δύο πρόσωπα (> Ιανουάριος) βλ. το μάθ. Χ, εισ. 5. inclāmo 6. co-gnosco- πρβ. γι-γνώσκω· 7. in + pudeo = ντρέπομαι· pudor 8. incredibilis

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Η υποτακτική του ενεργητικού παρακειμένου σχηματίζεται ως εξής:**

θέμα του πρκ. + προσφ. -eri- + βασ. καταλ. της ενεργ. φωνής:

amav-eri-m, delev-eri-m, leg-eri-m, audiv-eri-m. Εκτός από το α' εν. πρόσωπο, η κλίση συμπίπτει με την οριστική του ενεργ. συντελεσμένου μέλλοντα (amav-er-o). Η υποτακτική του παρακειμένου του sum κάνει fu-eri-m. Παραθέτουμε την υποτακτική του παρακειμένου του amo και του sum (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική):

Υποτακτική του Ενεργητικού Παρακειμένου	
amaveri-m	fueri-m
amaveri-s	fueri-s
amaveri-t	fueri-t
amaveri-mus	fueri-mus
amaveri-tis	fueri-tis
amaveri-nt	fueri-nt

2. **Η υποτακτική του παθητικού παρακειμένου σχηματίζεται περιφραστικά: amatus -a -um sim· delētus -a -um sim κτλ.**

3. **Η υποτακτική του ενεργητικού υπερσυντελίκου σχηματίζεται ως εξής:**

θέμα του πρκ., -+- προσφ. -issē + βασ. καταλ. της ενεργ. φωνής

Ένας πρακτικός τρόπος για το σχηματισμό είναι να προσθέσουμε τις βασικές καταλήξεις στο απαρέμφ. του ενεργ. παρακειμένου: amavisse-m, delevisse-m, legisse-m, audivisse-m. Η υποτακτική του υπερσ. του sum κάνει fu-isse-m. Επειδή το πρόσφ. -issē- έχει το -e- μακρόχρονο, τονίζουμε amavissēmus. Παραθέτουμε την υποτακτική του υπερσυντελίκου του amo και του sum (για τις άλλες συζυγίες βλ. τη Γραμματική):

Υποτακτική του Ενεργητικού Υπερσυντελίκου	
amavisse-m	fuisse-m
amavisse-s	fuisse-s
amavisse-t	fuisse-t
amavissē-mus	fuissē-mus
amavissē-tis	fuissē-tis
amavisse-nt	fuisse-nt

4. Η υποτακτική του παθητικού υπερσυντελίκου σχηματίζεται περιφραστικά: amātus -a -um essem· delētus -a -um essem κτλ.

5. Η ακολουθία των χρόνων

Μετά από ρήμα εξάρτησης σε αρκτικό χρόνο, η υποτακτική του ενεστώτα εκφράζει το σύγχρονο, η υποτακτική του παρακειμένου το προτερόχρονο και η υποτακτική του ενεστώτα της ενεργ. περιφραστικής συζυγίας το υστερόχρονο. (Οι βασικοί αρκτικοί χρόνοι της οριστικής είναι ο ενεστώτας, ο παρακείμενος με σημασία ενεστώτα, [π.χ. audīvi = άκουσα και ξέρω], ο απλός και ο συντελεσμένος μέλλοντας. Επίσης η προ-στακτική του ενεστώτα και του μέλλοντα). Π.χ.

Rogat quid agam ρωτά τι κάνω
Rogat quid egerim ρωτά τι έκανα
Rogat quid actūrus sim ρωτά τι θα κάνω

Μετά από ρήμα εξάρτησης σε ιστορικό χρόνο η υποτακτική του παρατατικού εκφράζει το σύγχρονο, η υποτακτική του υπερσυντελίκου το προτερόχρονο και η υποτακτική του παρατατικού της ενεργ. περιφραστικής συζυγίας το υστερόχρονο. (Οι βασικοί ιστορικοί χρόνοι της οριστικής είναι ο παρακείμενος με σημασία αορίστου, ο παρατατικός και ο υπερσυντέλικος). Π.χ.

Rogābat quid agerem ρωτούσε τι έκανα
Rogābat quid egissem ρωτούσε τι είχα κάνει
Rogābat quid actūrus essem ρωτούσε τι θα έκανα

6. Για τις διηγήσεις του παρελθόντος χρησιμοποιείται πολύ συχνά ο σύνδεσμος cum με υποτακτική παρατατικού (για πράξη σύγχρονη) και υπερσυντελίκου (για πράξη προτερόχρονη.) Ο cum αυτός, που αποδίδεται με το «όταν», είναι γνωστός ως ιστορικός ή διηγηματικός, και δεν έχει κάτι αντίστοιχο στα αρχαία ελληνικά.

Ο χρονικός cum με οριστική μας πληροφορεί απλώς για το *χρόνο* που έγινε κάτι π.χ. cum vēnit = όταν ήλθε, τότε που ήλθε. Αντίθετα, ο ιστορικός cum υπογραμμίζει τη βαθύτερη σχέση της δευτερεύουσας με την κύρια πρόταση· δημιουργεί μια σχέση αιτίου και αιτιατού ανάμεσά τους. Είναι φανερός εδώ ο ρόλος του υποκειμενικού στοιχείου που υπάρχει στην υποτακτική. Η πρόταση cum venisset σημαίνει: όταν ήλθε, ως αποτέλεσμα του ότι ήλθε.

7. Μετά από ρήματα που δηλώνουν ψυχικό πάθος (gaudeo, queror, indignor κτλ.) ακολουθούν ουσιαστικές προτάσεις που εισάγονται με το quod, εκφέρονται με οριστική και εκφράζουν την αιτία π.χ. gaudeo quod urbs servāta est.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της υποτακτικής του παρακειμένου (ενεργητικού και παθητικού) Προσοχή στον τονισμό!**
Rogat Paulus, quid ancilla ..... (dico)
Rogat Paulus, quid nos ..... (facio)
Rogat Paulus, quid ego ..... (respondeo)
Rogat Paulus, quid tu ..... (audio)
Rogat Paulus, quid illi ..... (paro)
Rogat Paulus, num (αν) Arria..... (egredior).
Rogat Paulus, num Paetus Rōmam ..... (trahor)
Rogat Paulus, num vos domi ..... (sum)

II. **Να συμπληρωθούν οι σωστοί τύποι της υποτακτικής του υπερσυντελίκου (ενεργητικού και παθητικού). Προσοχή στον τονισμό!**
Rogābat Paulus, quid ancilla ..... (dico)
Rogābat Paulus, quid nos ..... (facio)
Rogābat Paulus, quid ego ..... (respondeo)
Rogābat Paulus, quid tu ..... (audio)
Rogābat Paulus, quid illi..... (paro)
Rogābat Paulus, num (αν) Arria..... (egredior)
Rogābat Paulus, num Paetus Rōmam ..... (trahor)
Rogābat Paulus, num vos domi ..... (sum)

III. **Να αντικατασταθούν οι απόλυτες αφαιρετικές από τον ιστορικό cum με υποτακτική του υπερσυντελίκου π.χ. Caco interfecto Hercules ex Italiā discessit: Cum Hercules Cacum interfecisset, ex Italiā discessit.**

Delētis legionibus evertērunt.	**Galli Rōmam**
Gallis interemptis	**Camillus aurum recēpit.**
Pedibus animadversis extrāxit.	**miles Claudium**
Catilinā victo servāvit.	**Antōnius urbem**

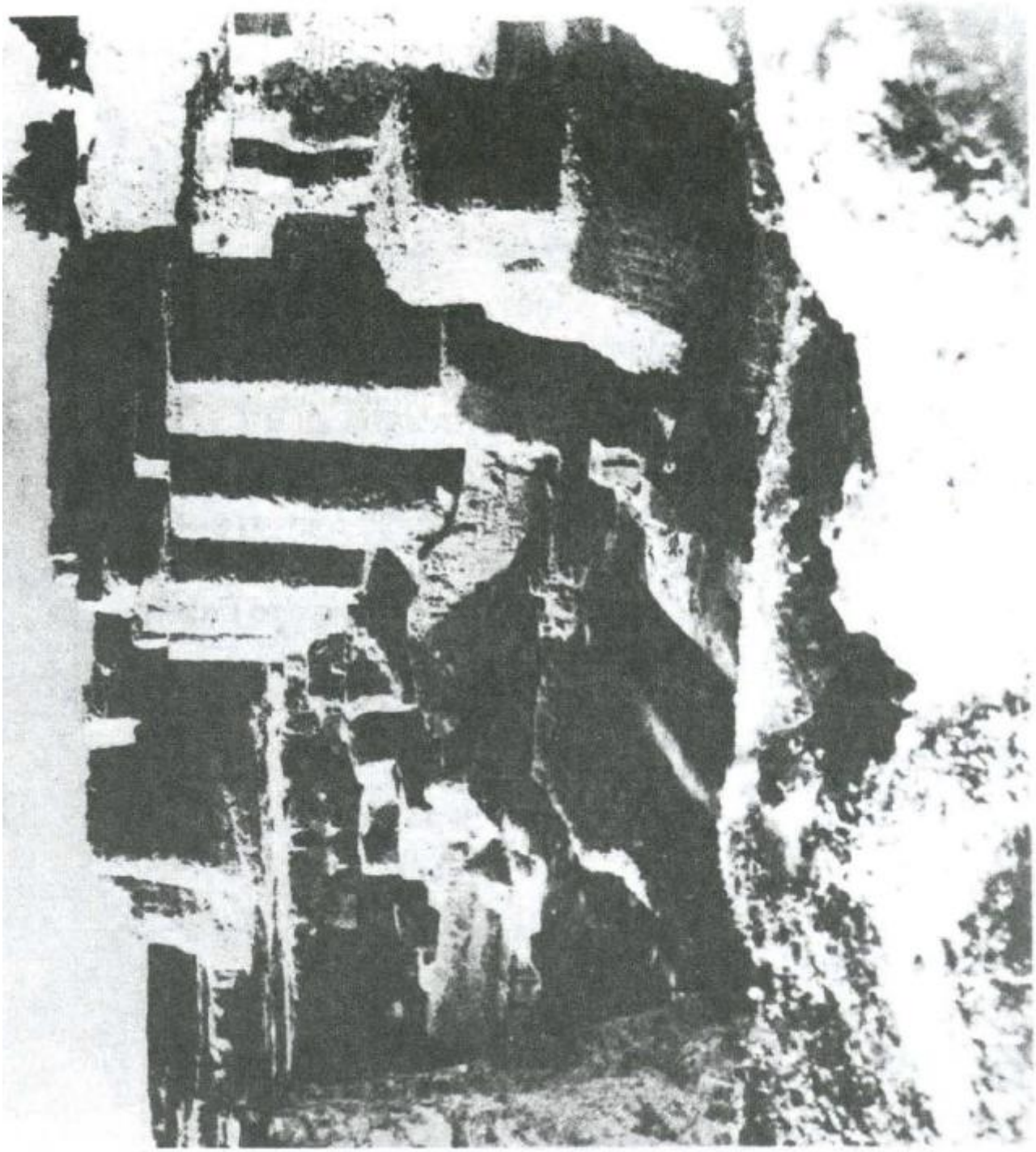
IV. **Να δικαιολογηθεί ο χρόνος των προτάσεων του κειμένου quid ... fecerit και quid ... responderit με βάση τους κανόνες της ακολουθίας.**

Γενναιότητα ή δειλία;

C. Caesar Pompōnio ostendenti vulnus ore exceptum in seditiōne Sulpiciānā, quod is se passum pro Caesare pugnantem gloriabātur, «Numquam fugiens respexeris» inquit.

(Κοϊντιλιανός 6,3, 75)

Όταν ο Πομπώνιος έδειξε στο Γάιο Καίσαρα ένα τραύμα που δέχθηκε στο πρόσωπο στη διάρκεια της στάσης του Σουλπικίου, καυχώμενος ότι το 'παθε πολεμώντας στο πλευρό του, ο Καίσαρας του απάντησε: «Όταν το βάζεις στα πόδια, ποτέ να μην κοιτάς πίσω!»

Τα ερείπια της Καρχηδόνας.

ΠΩΣ ΕΝΑ ΣΥΚΟ ΣΤΑΘΗΚΕ ΑΦΟΡΜΗ ΝΑ ΚΑΤΑΣΤΡΑΦΕΙ Η ΚΑΡΧΗΔΟΝΑ

Ο Κάτωνας ο τιμητής (Marcus Porcius Cato censor, 234-149 π.Χ.) αγωνίστηκε με φανατισμό για να αναλάβουν οι συμπατριώτες του και τρίτο πόλεμο εναντίον της Καρχηδόνας, που έληξε με την καταστροφή της πόλης το 146 π.Χ. (βλ. τις εισ. στα μαθ. IV και XI). Τέτοιο ήταν το πάθος του, που όλοι οι πολιτικοί του λόγοι, ανεξάρτητα από το θέμα τους, είχαν πάντα την ίδια κατακλείδα: ceterum censeo Carthaginem esse delendam (κάνω την πρόταση να καταστραφεί η Καρχηδόνα). Χαρακτηριστικό είναι και το παρακάτω περιστατικό που διέσωσε ο Πλίνιος ο πρεσβύτερος (23-79 μ.Χ.: ο Πλίνιος υπήρξε θύμα της μεγάλης έκρηξης του Βεζουβίου).

Cato attulit quodam die in curiam ficum praecocem ex Carthagine ostendensque patribus «Interrogo vos» inquit «quando hanc ficum decerptam esse putētis ex arbore». Cum omnes recentem esse dixissent, «Atqui ante tertium diem» inquit «scitōte* decerptam esse Carthagine. Tam prope a muris habēmus hostem! Itaque cavēte* periculum, tutamini* patriam. Opibus urbis nolīte* confidere. Fiduciam, quae nimia vobis est, deponite*. Neminem credideritis* patriae consultūrum esse, nisi vos ipsi patriae consulueritis. Mementōte* rem publicam in extrēmo discrimine quondam fuisse!» Statimque sumptum est Punicum bellum tertium, quo Carthāgo delēta est.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

affero, attuli, allātum, afferre (ad + fero) φέρνω (κάπου)
curia -ae το κτίριο της Συγκλήτου, το Βουλευτήριο
ficus -i και ficus -us (θ.) σύκο
praecox -ocis πρώιμος
Carthāgo -inis η Καρχηδόνα
ostendo, -tendi, -tentum (-tensum), -tendĕre, 3 (obs + tendo· + αιτ. και δοτ.) δείχνω
patres -um οι Συγκλητικοί
quando (επίρρ.) πότε;
decerpo, -cerpsi, -cerptum, -cerpĕre, 3 (de + carpo) κόβω(1)
arbor -oris (θηλ.) δέντρο(2)
recens -ntis πρόσφατος, φρέσκος
atqui (σύνδ. αντιθ.) κι όμως
ante (πρόθ. + αιτ.) πριν· **ante tertium diem** πριν τρεις μέρες
tertius -a -um = τρίτος
scitōte βλ. παρατηρήσεις
Carthagine στην Καρχηδόνα (βλ. το μάθ. XXVIII)
prope ab (a) + αφαιρ. κοντά
murus -i τοίχος, τείχος·συνήθ. **muri -ōrum** τείχη(3)
itaque (σύνδ. συμπερ.) επομένως, λοιπόν
tutor, αποθ. 1 προστατεύω
opes -um (θ., μόνο πληθ.) δυνάμεις(4)
nolīte βλ. παρατηρήσεις
confīdo, -fīsus sum, -fidĕre (ημιαποθ. 3 + αφ.) εμπιστεύομαι, έχω εμπιστοσύνη, στηρίζομαι
nimius -a -um υπερβολικός
depōno, -posui, -positum, -ponĕre, 3(de + pono) αποβάλλω

neminem credideritis βλ. παρατηρήσεις· ο τύπος **neminem** είναι υποκ. του **consultūrum esse**
nisi (σύνδ. υποθ.) αν δεν
memini, meminisse (ελλειπτ., βλ. Γραμματ.) θυμάμαι[5]· για το **mementōte** βλ. παρατηρήσεις
extrēmus -a -um έσχατος[6]
discrīmen -inis (ουδ.) κίνδυνος
quondam κάποτε (εννοεί στη διάρκεια του Β' Καρχηδονιακού πολέμου)
statim (επίρρ.) αμέσως
bellum sumo αρχίζω πόλεμο

Ετυμολογικά: 1. καρπ-ός 2. πρβ. άλμπουρο << βεν. 3. moenia, munio· πρβ. μουράγιο << βεν. 4. copia < * co-opia· in-opia 5. μέμνημαι 6. πρβ. εξτρεμισμός << γαλλ.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η λατινική διαθέτει **προστακτική** μόνο στον ενεστώτα και στο μέλλοντα και* στις δύο φωνές. Η προστακτική του **ενεργητικού ενεστώτα** έχει β' ενικό πρόσωπο ίδιο με το ενεστωτικό θέμα (amā-, delē-, lege-, audī-,) και β' πληθυντικό, που σχηματίζεται από το ενεστωτικό θέμα και την κατάληξη -te (amā -te, delē -te, legi -te, audī-te· πρβ. λύ-ε-τε).

Σημ. Το β' ενικό πρόσωπο της προστακτικής του ενεστώτα των ρημάτων facio, dico, duco είναι fac, dic, due (με αποκοπή του -e)· του fero και του sum είναι fer και es (αθέματα).

2. Η προστακτική του **ενεργητικού μέλλοντα** σχηματίζεται ως εξής:

β' και γ' ενικό πρόσωπο:

ενεστ. θέμα + καταλ. -to

(amā -to, delē -to, legi -to, audī -to πρβ. λυ-έ-τω)·

β' πληθ. πρόσωπο:

ενεστ. θέμα + κατάλ. -tōte

και γ' πληθ. πρόσωπο:

ενεστ. θέμα + κατάλ. -nto

(ama -tōte, ama -nto- dele -tōte, dele -nto· legi -tōte, leg -unto και audi -tōte, audi -unto

3. Η προστακτική του παθητικού ενεστώτα σχηματίζεται ως εξής: β' ενικό με την κατάληξη -re (amā -re, delē -re, lege -re, audī -re) και β' πληθυντικό ίδιο με το β' πληθ. της οριστικής (amamini κτλ.).

Η προστακτική του παθητικού μέλλοντα έχει τρεις τύπους: β' και γ' ενικό με την κατάληξη -tor (amā -tor, leg -i-tor)· γ' πληθυντικό με την κατάληξη -ntor (ama -ntor, dele -ntor) και -u-ntor (leg -u-ntor, audi -u-ntor).

4. Η πιο συνηθισμένη προστακτική είναι η προστακτική του ενεργητικού ενεστώτα. Η προστακτική αυτή όμως κανονικά δεν εκφράζει την απαγόρευση (αντίθετα με την προστακτική της ελληνικής). Η απαγόρευση εκφράζεται με τους εξής δύο τρόπους: (α) noli, nolīte -+- απαρ. ενεστ. (οι τύποι αυτοί είναι προστ. του nolo δε θέλω) (β) ne + υποτ. του πρκ. (αντί του ne χρησιμοποιούνται διάφορες αρνητικές λέξεις, όπως nemo, numquam κτλ.)

5. Συχνά η προστακτική του ενεργ. ενεστώτα αντικαθιστά και την αντίστοιχη προστακτική του μέλλοντα. Το γ' εν. και το γ' πληθ. πρόσωπο της προστακτικής του μέλλοντα χρησιμοποιούνται μόνο σε νόμους και συνθήκες. Η προστακτική αυτή αναπληρώνει την προστακτική του ενεστώτα όταν λείπει, π.χ. memento, mementōte (του memini)· scito, scitōte (του scio).

6. Η προστακτική του παθητ. ενεστώτα χρησιμοποιείται κυρίως με τα αποθετικά ρήματα (που, όπως ξέρουμε, έχουν ενεργητική ή μέση σημασία).

7. Προσδιορισμός του χρόνου. Το «πριν πόσο χρόνο» εκφράζεται με την ante + αιτ. π.χ. ante paucos dies. Το «μετά από πόσο χρόνο» εκφράζεται με την post + αιτ., π.χ. post paucos dies.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν οι προστακτικές του κειμένου.
II. Να συμπληρωθούν και να τονιστούν οι σωστοί τύποι της προστακτικής του ενεστώτα:
(Tu)..... mihi, quid faciat dominus tuus! (dico)
(Vos)..... in cubiculum! (intro)
(Tu) ..... quid fecerit Nasīca! (accipio)
(Vos) ..... opibus urbis! (confīdo)
(Vos)..... rei publicae! (consulo)
(Vos) ..... virtūtem Camilli! (imitor)
III. Να αναγνωριστούν οι γραμματικοί τύποι: ostendens, decerptam esse, consultūrum esse, consulueritis.
IV. Να δικαιολογηθεί με βάση τους κανόνες της ακολουθίας ο χρόνος της πρότασης: quando... putētis (πλάγια ερώτηση).

V. Να αναγνωριστούν από συντακτική άποψη οι τύποι: decerptam esse, consultūrum esse, fuisse.

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Μην έχεις εμπιστοσύνη στα λόγια του! (verba)
Κόψτε το σύκο από (ex + αφ.) το δέντρο!

Δικηγόρος να σου πετύχει!

Praetor Scipio Siculo cuidam patrōnum causae dabat hominem nobilem sed admodum stultum; Siculus hoc praetōri dixit: «Quaeso, praetor, adversario meo da istum patrōnum, deinde mihi neminem dederis».

(Κικέρωνας, De Oratōre 2,280)

Όταν ο Σκιπίωνας ήταν πραίτορας, έδωσε σε κάποιο Σικελό ένα συνήγορο από καλή γενιά αλλά βλάκα· τότε ο Σικελός του δήλωσε: «Σε παρακαλώ, δώσε αυτό το συνήγορο στον αντίδικό μου και σε μένα μη δώσεις κανένα!».

Ο ΠΛΙΝΙΟΣ ΑΝΑΓΓΕΛΛΕΙ ΕΝΑ ΘΛΙΒΕΡΟ ΓΕΓΟΝΟΣ

Στην επιστολή του αυτή ο Πλίνιος ο νεότερος αναγγέλλει σε κάποιο γνωστό του το θάνατο της μικρής κόρης του φίλου του C. Minucius Fundānus. Το όνομα της κόρης ήταν Μινικία Μαρκέλλα (Minicia Marcella). Από την περιγραφή του Πλινίου αναδύεται ένα αγγελικό πλάσμα, που συνδύαζε την κοριτσίστικη χάρη με τη σοβαρότητα των μεγάλων. Από καλή τύχη έχουμε στα χέρια μας την επιτύμβια επιγραφή της κόρης, που μιλάει για αυτήν ως εξής:

D(IS) M(ANIBUS)
MINICIAE MARCELLAE
FUNDANI F(ILIAE)
V(IXIT) A(NNOS) XII M(ENSES) XI D(IES) VII

Δηλαδή: Αφιερώνεται στις ψυχές των νεκρών· η στήλη αυτή στήθηκε για τη Μινικία Μαρκέλλα, την κόρη του Φουνδανού· έζησε χρόνια 12, μήνες 11 και μέρες 7.

C. Plinius Marcelllno suo salūtem.

Tristissimus* haec tibi scribo: Fundāni nostri filia minor mortua est. Eā puellā nihil umquam festivius*, nihil amabilius* nec longiōre* vitā dignius* vidi. Nondum annos XIII impleverat, et iam illi anīlis prudentia, matronālis gravitas erat et tamen suavitas puellāris. Ut illa patris cervicibus inhaerēbat! ut nos amīcos paternos et amanter* et modeste* complectebātur! ut nutrīces, ut paedagōgos, ut praeceptōres diligēbat! quam studiōse*, quam intellegenter* lectitābat! ut

parce* ludēbat! Quā illa patientiā, quā etiam constantiā novissimam* valetudinem tulit!

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

tristissimus -a -um υπερθ. του **tristis**
scribo, scripsi, scriptum, scribĕre, 3 γράφω[1]
minor -us συγκρ. του **parvus**[2]
eā puellā αφαιρ., β' όρος της σύγκρισης (από αυτό το κορίτσι)
nihil (nullius rei, nulli rei, nihil, nullā re- αόρ. αντ.) τίποτα
umquam (επίρρ.) ποτέ
festivior -ius συγκρ. του **festīvus -a -um** πρόσχαρος[3]
nec = neque ούτε
amabilior -ius συγκρ. του **amabilis -is -e** αξιαγάπητος[4]
longior -ius συγκρ. του **longus -a -um** μακρύς, μακρόχρονος[5]
dignior -ius συγκρ. του **dignus -a -um** (+ αφ., **longiōre vitā**) άξιος
nondum (επίρρ.) όχι ακόμη, ακόμη δεν. XIII διαβάζεται tredecim
impleo, 2 ≃ συμπληρώνω[6]
illi = filiae (δοτ. κτητ.)
anīlis -is -e γεροντικός
prudentia -ae φρόνηση, σύνεση[7]
matronālis -is -e που ταιριάζει σε δέσποινα[8]
gravitas -ātis (θ.) σεμνότητα, σοβαρότητα[9]
et tamen και όμως
suavitas -ātis (θ.) γλυκύτητα[10]

puellāris -is -e κοριτσίστικος[11]
ut (επίρρ.) πώς!
cervīces -um (θηλ.) τράχηλος, λαιμός[12]
inhaereo, -haesi, -haesum, -haerēre, 2 (in + haereo + δοτ.) προσκολλιέμαι, κρεμιέμαι από
amīcus -i φίλος[13]
paternus -a -um ⊧ πατρικός[14]
amanter (επίρρ.) με αγάπη [15]
modeste (επίρρ.) με σεμνότητα[16]
complector, -plexus sum, -plecti, αποθ. 3 αγκαλιάζω
nutrix -īcis (θ.) τροφός[17]
paedagōgus -i ≤ παιδαγωγός (δούλος που συνόδευε τα παιδιά)
praeceptor -ōris (αρσ.) δάσκαλος
diligo, -lexi, -lectum, -ligĕre, 3 (dis + lego) αγαπώ
quam (επίρρ.) πόσο!
studiōse (επίρρ.) με επιμέλεια[18]
intellegenter (επίρρ.) με εξυπνάδα, με νόημα[19]
lectito (θαμ. του lego), 1 διαβάζω συχνά, με προθυμία, με προσοχή (πρβ. **scriptito**)· **quam... lectitābat** με πόση επιμέλεια, με πόση εξυπνάδα και προθυμία διάβαζε!
parce (επίρρ.) συγκρατημένα[20]
ludo, lusi, lusum, ludĕre, 3 παίζω
patientia -ae υπομονή[21]
constantia -ae εγκαρτέρηση[22]
quā patientiā, qua constantiā! με πόση υπομονή, με πόση εγκαρτέρηση!
ilia = filia
fero υπομένω
valetūdo -inis (θ.) (κακή) υγεία, αρρώστια[23]

novissimus -a -um (υπερθ. του **novus**) πρόσφατος, τελευταίος

Ετυμολογικά: 1. scriptito· πρβ. σκαρίφημα < σκάριφος = όργανο γραφής 2. minimus πρβ. μινόρε << ιτ. 3. πρβ. φεστιβάλ << γαλλ. 4. < amo 5. δολιχ-ός 6. com-pleo, plēnus 7. < pro-videntia < pro + video 8. < matrōna < mater 9. < gravis ⊧ βαρύς· graviter 10. < suavis γλυκός· ἁδύς (ἡδύς) < σϜαδύς· ηδονή 11. < puella 12. cer-vix· κάρα, κορυφή 13. amīca 14. < pater 15. < amans 16. < modestus 17. < nutrio 18. < studiosus· studium 19. < intellegens 20. < parcus 21. patiens· πρβ. πασιέντσα << ιτ. 22. < constans-antis· πρβ. Κωνσταντίνος 23. valeo, validus

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Στο μάθημα XIX μιλήσαμε για το σχηματισμό του υπερθετικού των επιθέτων. Ο **συγκριτικός** σχηματίζεται ως εξής:

ρίζα του επιθ. + καταλ. -ior, -ius

Η κατάληξη -ior είναι κοινή στο αρσ. και στο θηλ. γένος· η κατάληξη -ius είναι του ουδετέρου. (Για τις καταλήξεις πρβ. ἡδ-ίων, ἥδ-ιον· αιτ. ἡδίω, ἡδίους)

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
longus-a-um (ρ. long-) tristis-is-e (ρ. trist-)	long-ior-ius trist-ior-ius	long-issimus-a-um tristissimus-a-um

2. Ο συγκριτικός των επιθέτων κλίνεται σύμφωνα με τα τριγενή και δικατάληκτα τριτόκλιτα επίθετα (brevis-is-e), με τη διαφορά ότι σχηματίζει την αφαιρετική του ενικού σε -*e*, τη γενική του πληθυντικού σε -*um*, και την ονομαστική, αιτ. και κλητ. του πληθυντικού του ουδετέρου σε -*a* (βλ. υποδειγματική κλίση στη Γραμματική).

3. Τα επίθετα σε -er σχηματίζουν τον υπερθετικό σε -rimus -a -um π.χ. pulcher pulchr -ior, -ius pulcher-rimus (< *pulcher- simus, με αφομοίωση)
Τα επίθετα facilis (εύκολος), difficilis (δύσκολος), similis (όμοιος), dissimilis (ανόμοιος), humilis (ταπεινός) και graci-lis (ραδινός, ισχνός), σχηματίζουν τον υπερθετικό σε -limus-a-um π.χ. facilis facil-ior,-ius facil-limus (< *facil-simus, με αφομοίωση).

4. Τα παραθετικά των επιθέτων σχηματίζονται και με τη βοήθεια των επιρρημάτων magis (πιο), maxime (πάρα πολύ), (πρβ.φίλος, μᾶλλον φίλος, μάλιστα φίλος). Συνήθως σχηματίζονται περιφραστικά τα επίθετα σε -us με προηγούμενα φωνήεντα τα e, i και u π.χ. pius (ευσεβής), magis pius, maxime pius.

5. Σχηματισμός των επιρρημάτων. Για να σχηματίσουμε επίρρημα από δευτερόκλιτο επίθετο (είτε θετικού είτε υπερθετικού βαθμού), προσθέτουμε στο θέμα την κατάληξη -*e* π.χ. modest-us > modest-e· modestissim-us > modestissim-e. Όταν το επίθετο είναι τριτόκλιτο, προσθέτουμε στο θέμα την κατάληξη -ter π.χ. brevi-s > brevi-ter.

Σε ορισμένα επίθετα και μετοχές που το θέμα τους στη γενική του ενικού λήγει σε -nt- (prudens, prudent-is) φαινομενικά προσθέτουμε μόνο την κατάληξη -er:. prudent-er (στην ουσία έχουμε συγκοπή του -i- και απλοποίηση των δύο t: < *prudenti-ter).

6. Τα παραθετικά των επιρρημάτων σχηματίζονται ως εξής:

Θετικός	Συγκριτικός	Υπερθετικός
longe breviter	long-ius brev-ius	long-issime brev-issime

7. Ο β' όρος της σύγκρισης εκφέρεται είτε με απλή αφαιρετική (πρβ. **ὁ Ἀλκιβιάδης ἦν *νεώτερος* τοῦ Περικλέους**) είτε με το σύνδεσμο quam ακολουθούμενο από το ουσιαστικό στην ίδια πτώση που βρίσκεται και ο α' όρος (πρβ. **ὁ Ἀλκιβιάδης ἦν νεώτερος ἢ ὁ Περικλῆς**), π.χ.

Marcella amabilior est Porciā (ή quam Porcia)

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν όλα τα ομαλά παραθετικά που απαντούν στο κείμενο.
II. Να σχηματιστούν τα παραθετικά των επιθέτων modestus, suāvis, cruentus και fortis.
III. Να σχηματιστούν τα επιρρήματα από τα επίθετα: immensus, aequus, mirabilis, similis, constans (-ntis), και να σχηματιστούν τα παραθετικά των επιρρημάτων.
IV. Να κλιθεί ο συγκριτικός dignior -ius.
V. Να συμπληρωθεί ο β' όρος της σύγκρισης και με τους δυο τρόπους εκφοράς:
Marcella festivior erat ..... (Porcia)
Marcellus prudentior erat ..... (Paulus)
Marcellam modestiōrem fuisse

puto ..... (Porcia)
Marcellum fortiōrem fuisse
puto..... (Paulus)
Germānos fortiōres fuisse
puto ..... (Galli)
Feminas Rōmanōrum modestiōres fuisse puto
..... (feminae Graecōrum)

VI. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι φράσεις:
Η Μαρκέλλα ήταν άξια πιο μακρόχρονης ζωής (dignus + αφ.)
Οι πατρικοί φίλοι χαιρετούσαν (salūto, 1) πάντα με αγάπη την Μαρκέλλα.

Πώς ο Σέλιος κερδίζει τον επιούσιο!

**Laudantem Selium cénae cum retia tendit
accipe, sive legas sive patrōnus agas:
«Effecte! graviter! cito! nequiter! euge! beāte!»
hoc volui: facta est iam tibi cena, tace!**

(Μαρτιάλης 2, 27)

Αν ποίηση απαγγέλλεις, αν είσαι δικηγόρος, για κλάκα το Σέλιο πάρε, την ώρα που τα δίχτυα του για δείπνο ρίχνει: «Πετυχημένο! Τι ήθος! Τι ετοιμότητα! Αίσχος![1] Εύγε! Λαμπρά!» Αυτό μου αρκεί: το κέρδισες το δείπνο σου· σιωπή!

1. Για το δικηγόρο της άλλης πλευράς.

Ψηφιδωτό που απεικονίζει θεατρικές μάσκες (2ος αι. μ.Χ.).

ΜΑΘΗΜΑ XXVII LECTIO SEPTIMA ET VICESIMA

ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΩΡΙΜΑΖΕΙ ΟΠΩΣ ΟΙ ΚΑΡΠΟΙ

Σε μεγάλη ηλικία και άρρωστος ο Ρωμαίος τραγικός ποιητής Πακούβιος (Marcus Pacuvius· 220-130; π.Χ.) αποσύρθηκε στον Τάραντα (όπου και πέθανε). Εκεί τον επισκέφτηκε ο κατά 50 χρόνια νεότερός του ποιητής Άκκιος (Lucius Accius), το καινούριο αστέρι της τραγικής ποίησης, και του διάβασε την τραγωδία του «Ατρέας» (Atreus) -πολύ φημισμένη στην αρχαιότητα. Στην παρατήρηση του Πακουβίου ότι του φαινόταν «κάπως τραχιά και στυφή» ο Άκκιος αντέταξε πως «τα φρούτα που είναι μαλακά από την αρχή, αργότερα σαπίζουν». Το περιστατικό αυτό ίσως δείχνει την έπαρση του Ακκίου- στοιχείο του χαρακτήρα του γνωστό από διάφορες μαρτυρίες. Κυρίως όμως προβάλλει την αναμενόμενη αντίθεση ως προς το γούστο και την ευαισθησία ανάμεσα στην παλιότερη και στη νεότερη ποιητική γενιά.

Cum Accius ex urbe Rōmā Tarentum venisset, ubi Pacuvius grandi iam aetāte recesserat, devertit ad eum. Accius, qui multo* minor* natu erat, tragoediam suam, cui «Atreus» nomen est, ei desideranti lēgit. Tum Pacuvius dixit sonōra quidem esse et grandia quae scripsisset, sed vidēri tamen ea sibi duriōra* et acerbiōra. «Ita est» inquit Accius «ut dicis; neque id me sane paenitet; meliōra* enim fore spero, quae deinceps scribam. Nam quod in pomis est, idem esse aiunt in ingeniis: quae dura et acerba nascuntur, post fiunt mitia et iucunda; sed quae gignuntur statim viēta et mollia, non matūra mox fiunt sed putria».

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

grandis -is -e μεγάλος **grandi iam aetāte** σε μεγάλη πια ηλικία
deverto, -verti, -versum, -vertĕre, 3 (**devertor, -verti, verti**, ημιαποθ. 3) καταλύω, μένω
multo minor natu πολύ μικρότερος στην ηλικία (βλ. παρακ.)
tragoedia -ae ≤ τραγωδία
lego, lēgi, lectum, legĕre,3 (+ αιτ. και δοτ.) διαβάζω(1)
sonōrus -a -um ηχηρός(2)
quidem (επίρρ.) βέβαια
videor, visus sum, vidēri (+ δοτ. προσ. και απαρ. ενν. esse) φαίνομαι, μου φαίνεται
durus -a -um, σκληρός, τραχύ ς(3)
acerbus -a -um δυσάρεστος στη γεύση, πικρός, άγουρος
paenitet, paenituit, paenitēre, 2 (γ' πρόσ.) μετανοιώνω (**me id paenitet**- βλ. το μάθ. XXIX)
sane (επίρρ.) βέβαια
melior -ius συγκρ. του bonus
fore (ή **futūrum -am -um esse**) απαρ. του μέλλ. του sum
quae = ea quae
deinceps (επίρρ.) στη συνέχεια, αργότερα
pomum -i καρπός, οπώρα(4)
quae = ea quae (δηλ. poma)
aio, ais, ait, aiunt (ελλειπτ.· βλ. τη Γραμμ.) λέγω(5)
nascor, natus sum, nasci αποθ. 3 ≃ γεννιέμαι(6)
mitis -is -e γινωμένος, γλυκός
gigno, genui, genitum, gignĕre 3 ≃ γεννώ
statim απ' την αρχή

viētus -a -um μαραμένος
mollis -is -e ≃ μαλακός[7]
matūrus -a -um ώριμος
mox (επίρρ.) έπειτα, αργότερα
puter (putris) -is -e σάπιος

Ετυμολογικά: 1. > lectito 2. < sonus = ήχος· πρβ. σονάτα, σονέτο << ιτ. 3. πρβ. ντούρος << ιτ. 4. πρβ. πόμολο << ιτ. (από το σχήμα) 5. ἠμί, ἦν = λέγω, είπα 6. < * gnascor· natus -í· γί-γνο-μαι, gi-gno 7. > re-mollesco

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Ορισμένα επίθετα σχηματίζουν τα παραθετικά τους από διαφορετικά θέματα** (πρβ. τα επίθ. **ἀγαθός, μικρός** κτλ. της ελληνικής).

Θετικός	Συγκριτικός
bonus	melior-ius
malus	peior –ius
magnus	maior –ius
parvus	minor –us
multum (επίρρ.)	plus
multi	plures -a

Υπερθετικός
optimus -a -um
pessimus -a –um
maximus -a –um
minimus -a –um
plurimum
plurimi -ae -a

Άλλα επίθετα δεν έχουν θετικό βαθμό (στη θέση του σώζεται κάποιο επίρρημα ή πρόθεση)· π.χ. (ultra) ulterior -ius, ultimus· (prope) propior -ius, proximus. Τα επίθετα novus, sacer κτλ. δεν έχουν συγκριτικό· στη θέση του χρησιμοποιούνται οι συγκριτικοί του recens (recentior) και του sanctus (sanctior).

Το επίρρημα του bonus είναι bene, του malus, male και του magnus, magnopere (βλ. τη Γραμματική για άλλες εξαιρέσεις και ανωμαλίες).

2. Οι εκφράσεις māior natu και minor natu σημαίνουν «μεγαλύτερος» και «μικρότερος» (στην ηλικία) αντίστοιχα.

3. Όταν έχουμε **απόλυτη σύγκριση**, δηλ. χωρίς το β' όρο της σύγκρισης, ο συγκριτικός εκφράζει βαθμό μεγαλύτερο από το λογικό μέτρο· στην περίπτωση αυτή μεταφράζουμε με τον θετικό συνοδευόμενο από το «κάπως» ή το «μάλλον» π.χ. duriōra ei videbantur του φαινόντουσαν κάπως τραχιά (πρβ. εἰ καὶ γελοιότερον εἰπεῖν). Ο συγκριτικός ενισχύεται με το multo (* = πολλῷ) και το paulo (= ὀλίγῳ): paulo minor natu, multo grandior.

4. Η αναφορική πρόταση quae scripsisset εκφέρεται με υποτακτική, γιατί στον πλάγιο λόγο (όπως ήδη αναφέραμε και θα δούμε στο μάθ. XLVIII με λεπτομέρειες) η **οριστική** κανονικά **δεν απαντάει**. Προσέξτε τη διαφορά:

sonōra erant, quae Accius scripserat;
Pacuvius dixit sonōra esse, quae Accius scripsisset.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να αναγνωριστούν όλα τα επίθετα συγκριτικού βαθμού του κειμένου.
II. poma acerbiōra: να κλιθούν μαζί και στους δύο αριθμούς.
III. Να συμπληρωθούν τα κενά με τον κατάλληλο τύπο του παραθετικού ή του επιρρήματος από τα επίθετα που βρίσκονται σε παρένθεση:
Apud antīquos Rōmānos concordia..... sed..... avaritia erat (magnus, parvus) (μάθ. IV)
Puer..... quiēvit, libenter cibum sumpsit (bonus, επίρρ.) (μάθ. XXIII)
Catilīna fuit..... generis vir sed ingenii..... (nobilis, pravus) (μάθ. XIX)
Id esse..... putēmus, quod est..... (bonus, rectus) (μάθ. XXII)
Claudius prorepsit ad solārium ..... (prope) (μάθ. XX)
Eā puellā nihil erat ....., nihil ..... (festīvus, amabilis) (μάθ. XXVI)
IV. Να αναγνωριστούν οι γραμματικοί τύποι lēgit (διαφορά από το lĕgit;) και idem·
V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ο Πακούβιος ήταν μεγαλύτερος στην ηλικία από τον Άκκιο.
Οι τραγωδίες μου θα είναι καλύτερες από αυτήν (haec).

Σημασία έχει πόσο γρήγορα περπατάς!

Vatinio, qui pedibus aeger erat, cum vellet vidēri commodiōris valetudinis factus et diceret se iam bina milia passuum ambulāre, Cicero dixit; «Dies enim longiōres sunt».

(Κοϊντιλιανός 6,3,77)

Όταν ο Βατίνιος, που είχε ποδάγρα αλλά ήθελε να φανεί καλύτερα στην υγεία του, είπε πως περπατούσε ήδη δυο χιλιάδες βήματα τη μέρα, ο Κικέρωνας παρατήρησε: «Βέβαια, τώρα οι μέρες μεγάλωσαν!».

ΜΑΘΗΜΑ XXVIII LECTIO DUODETRICESIMA

ΣΤΑ ΙΧΝΗ ΕΝΟΣ ΔΡΑΠΕΤΗ ΔΟΥΛΟΥ

Το κείμενο που ακολουθεί είναι ένα απόσπασμα από μια επιστολή του Κικέρωνα προς τον αδελφό του Κόιντο, που ήταν εκείνη την εποχή κυβερνήτης της επαρχίας της Ασίας. Στην επιστολή αυτή ο Κικέρωνας εξιστορεί τη δραπέτευση και τη σύλληψη ενός δούλου του φίλου του του Αισώπου, τραγικού ηθοποιού. Παρακαλεί τον αδελφό του να φροντίσει να φέρει το δούλο πίσω στον αφέντη του. Η τιμωρία ενός δραπέτη δούλου ήταν καμιά φορά σκληρή, όπως καταναγκαστικά έργα, μαστίγωση, ακόμα και στιγματισμός με τα γράμματα FUG (= fugitīvus, δραπέτης). Δεν έλειπαν όμως και οι φωνές αυτών που ζητούσαν και εφάρμοζαν μια πιο ανθρώπινη μεταχείριση των δούλων.

Aesōpi nostri Licinus servus tibi notus Rōmā* Athēnas* fūgit. Is Athēnis* apud Patrōnem Epicurēum paucos menses* pro libero fuit, inde in Asiam* abiit. Postea Plato quidam Sardiānus, cum eum fugitīvum esse ex Aesōpi litteris cognovisset, hominem comprehendit et in custōdiam Ephesi* tradidit. Tu hominem investīga, quaeso, summāque diligentiā vel Rōmam* mitte vel Epheso* rediens tecum dedūc. Noli spectāre quanti homo sit. Parvi enim preti est, qui tam nihili est. Sed, propter servi scelus et audaciam, tanto dolōre Aesōpus est adfectus, ut nihil ei gratius possit esse quam recuperatio fugitīvi.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Licinus -i ο Λίκινος (το όνομα του δούλου)
notus -a -um ≃ γνωστός (μτχ. του **nosco**[1])
Patro -ōnis ο Πάτρωνας, σχολάρχης του Κήπου (της Σχολής του Επικούρου στην Αθήνα)
Epicurēus -a -um επικούρειος
mensis -is (αρσ.) ≃ μήνας
pro libero ως ελεύθερος (πρβ. **pro templo**)
inde (επίρρ.) από εκεί
Sardiānus -a -um Σαρδιανός, από τις Σάρδεις
fugitīvus -i δραπέτης, φυγάς[2]
litterae -ārum επιστολή (**littera -ae** το γράμμα του αλφαβήτου)
custōdia -ae φυλακή[3]
Ephesus -i η Έφεσος
investīgo, 1 αναζητώ τα ίχνη[4]
quaeso παρακαλώ (μαλακώνει τον τόνο της προστακτικής)
summus -a -um ανώτατος, πάρα πολύ μεγάλος
diligentia -ae φροντίδα, επιμέλεια[5]
vel = είτε
tecum = **cum te**
dedūco, -dūxi, -ductum, -ducĕre, 3 (**de** + **duco**) οδηγώ, φέρνω
specto, 1 κοιτάζω, προσέχω[6]· **noli spectāre** μη σε απασχολήσει
quantus -a -um (συσχ. αντ.) πόσος
quanti, preti γεν. της αξίας
pretium -ii (i) αξία[7]
nihilum -i τίποτα[8]· **nihili** γεν. της αξίας·
parvi ... est γιατί μικρή (χρηματική) αξία έχει όποιος είναι τέτοιος μασκαράς

scelus -eris (ουδ.) έγκλημα, ελεεινή πράξη
audacia -ae θράσος
tantus -a -um (συσχ. αντ.) τόσος
dolor -ōris (αρσ.) οργή,
tanto dolōre est adfectus τόσο οργίσθηκε
ut ... possit επίρρ. συμπερ. πρόταση (βλ. το μάθ. XXXVII)
gratus -a -um ευχάριστος
quam (επίρρ. εισάγει τον β' όρο της συγκρ.) παρά, από
recuperatio -ōnis (θ.) επανάκτηση

Ετυμολογικά: 1. < (g)nosco· πρβ. νότα < λατ. 2. < fugio 3. > κουστωδία. 4. < vestigium 5. < diligo 6. spec-ies, spec-ulātor 7. πι-πρά-σκω 8. < ninil

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. **Ο προσδιορισμός του τόπου** εκφέρεται γεν. με **εμπρόθετη αιτιατική ή αφαιρετική**. Η **στάση** εκφέρεται με την πρόθεση in και αφαιρετική, π.χ. in Asia sum (πρβ. ἐν τῇ Ἀσίᾳ)· **η κίνηση** προς κάποιον τόπο εκφέρεται με την προθ. in (ad) και αιτιατική, π.χ. in Asiam eo (πρβ. εἰς τὴν Ἀσίαν)· η **απομάκρυνση** από κάποιον τόπο εκφέρεται με τις προθέσεις ex, de, ab και αφαιρ., π.χ. ex Asiā venio (πρβ. ἐκ τῆς Ἀσίας).

Τα ονόματα όμως των **πόλεων** (ή των μικρών νησιών) **δε συνοδεύονται από πρόθεση**. Η **στάση** εκφέρεται με την παλιά τοπική πτώση. Η πτώση αυτή ταυτίζεται με τη γενική του ενικού, όταν πρόκειται για ονόματα πρωτόκλιτα ή δευτερόκλιτα ενικού αριθμού, π.χ. Romae (Corinthi) sum. Για ονόματα τριτόκλιτα ή ονόματα πληθυντικού αριθμού (ανεξάρτητα από την κλίση τους), η

τοπική είναι όμοια με την αφαιρετική, π.χ. Athēnis (Carthagine) sum. Η κίνηση προς κάποιον τόπο εκφέρεται με απλή αιτιατική, π.χ. Rōmam (Athēnas, Carthaginem) eo. Τέλος, η απομάκρυνση εκφέρεται με απλή αφαιρετική, π.χ. Romā, Athēnis, Carthagine venio.

Τα ονόματα πόλεων ακολουθεί και η λέξη domus (βλ. μάθημα XIII). Εδώ ανήκουν και οι στερεότυπες φράσεις: domi bellique ή domi militiaeque στην ειρήνη και στον πόλεμο.

Σημείωση. Η αφαιρετική με την οποία εκφέρεται η στάση (in Asiā) είναι αφαιρετική τοπική (locatīvus)· η αφαιρετική με την οποία εκφέρεται η απομάκρυνση (ex Asiā) είναι αφαιρετική του χωρισμού (separatīvus).

2. Σχετικά με την εκφορά του προσδιορισμού του χρόνου επαναλαμβάνουμε ότι η αφαιρετική δηλώνει το πότε έγινε κάτι και η αιτιατική το πόσο χρόνο διάρκεσε (βλ. το μάθ. V). Το «πριν» και το «μετά» εκφράζονται με τις προθέσεις ante και post με αιτιατική (βλ. το μάθ. XXV).

3. Το ρήμα eo, ii (νεότ. σχημ. ivi), itum, īre είναι ανώμαλο. Προέρχεται από τη ρίζα *ei- (πρβ. *εἶ-μι*), που μπροστά από σύμφωνο συναιρείται σε ī. Μπροστά από φωνήεν (a, o, u) εκπίπτει το i της ρ. *ei- και το θέμα γίνεται e (για την κλίση του eo βλ. τη Γραμματική).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό προσδιορισμό του τόπου (εμπρόθετο ή απρόθετο):
Poēta epistulas ..... seriptitat (Rōma)
Aenēas..... navigat (Italia)
Scipio bellum..... gerēbat (Africa)
Hercules boves..... prope Tiberim adduxit (His-

pania)
Monumentum Vergili..... iacēbat (Neapolis-is-i-im-i)
Aemilius Paulus ..... rediit (domus)
Cassius Parmensis..... confūgit (Athēnae)
Silius..... se tenēbat (Campania)
Ficus..... decerpta est (Carthāgo)

II. **Να συμπληρωθούν τα κενά με το σωστό προσδιορισμό του χρόνου:**
Licinus ..... Athēnis remansit (pauci dies)
..... Licinus in Asiam abiit (post + pauci dies)
..... Cicero fratri suo scripsit (ante + tertius dies)
..... Aesōpus magno dolōre adfectus est (ille dies).

III. **Να αναγνωριστούν οι τοπικοί και χρονικοί προσδιορισμοί του κείμενου· επίσης οι φράσεις: noli spectāre, propter scelus et audaciam, quam recuperātio.**

IV. **Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:**
Όταν (cum + ορ. του συντελ. μέλλ.) πάω στη Ρώμη, θα σου γράψω.
Ήλθε από την Αθήνα με τον πατέρα του.

Καλή είναι κι η γροθιά!

C. Cassius, militi sine gladio *in pugnam* decurrenti dixit:
«Heus, commilito, pugno bene utēris»
(Κοϊντιλιανός 6, 3, 90)

Ο Γάιος Κάσσιος είπε σ' ένα στρατιώτη που έτρεχε στη μάχη χωρίς ξίφος: «Έι, σύντροφε, κοίταξε να χρησιμοποιήσεις καλά τη γροθιά σου!»

Άγαλμα του Αυγούστου («Ο Αύγουστος της Primaporta»· 19 π.Χ.).

ΜΑΘΗΜΑ XXIX LECTIO UNDETRICESIMA

Ο ΟΚΤΑΒΙΑΝΟΣ, Ο ΠΑΠΟΥΤΣΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΡΑΚΙ

Η ανεκδοτολογία γύρω από τους βασιλιάδες και τους αυτοκράτορες είναι παμπάλαιο φαινόμενο. Εξίσου παμπάλαιο φαινόμενο είναι και οι προσπάθειες των υπηκόων τους να επωφεληθούν από τη γενναιοδωρία τους. Το παρακάτω ανέκδοτο αφορά έναν παπουτσή που πέτυχε να πουλήσει στον Οκταβιανό -τον κατοπινό αυτοκράτορα Αύγουστο- ένα κοράκι που μιλούσε.

Cum Octaviānus post victoriam Actiacam Rōmam redīret, homo quidam ei occurrit corvum tenens; eum instituerat haec dicere: «Ave, Caesar, victor imperātor». Caesaris* multum interfuit corvum emere; itaque viginti milibus sestertium eum ēmit. Id exemplum sutōrem quendam incitavit, ut corvum docēret parem salutatiōnem. Diu operam frustra impendēbat; quotiescumque avis non respondēbat, sutor dicere solēbat «Oleum et operam perdidi». Tandem corvus salutatiōnem didicit et sutor, cupidus pecuniae*, eum Caesari attulit. Audītā salutatiōne Caesar dixit: «Domi satis salutatiōnum* talium audio». Turn vēnit corvo in mentem verbōrum* domini sui: «Oleum et operam perdidi». Ad haec verba Augustus risit emitque avem tanti*, quanti* nullam adhuc emerat.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Octaviānus = Augustus (ο τίτλος Augustus του δόθηκε από τη Σύγκλητο το 27 π.Χ.)
occurro (+ δοτ.) πηγαίνω να συναντήσω
corvus -i ≃ κόρακας
instituo, -stitui, -stitutūm, -stituĕre, 3 (+ αιτ. και απαρ.) διδάσκω κάποιον κάτι(1)
ave! χαίρε!
victor -ōris (αρσ.) νικητής(2)
interest, interfuit, interesse (inter + sum) (+ γεν. του προσ. και απαρ.) με ενδιαφέρει να κάνω κάτι (βλ. παρατηρ.)
emo, ēmi, emptum, emĕre, 3 αγοράζω(3)
viginti ≃ είκοσι
mille (άκλ.· πληθ. **milia - ium**) χίλιοι(4)
sestertius -ii (γεν. πληθ. **sestertium**) ο σηστέρτιος (νόμισμα)
viginti milibus sestertium για είκοσι χιλιάδες σηστερτίους·
exemplum -i παράδειγμα
sutor -ōris (αρσ.) παπουτσής(5)
incito, 1 (+ αιτ. του προσ. και βουλ. προτ.) παρακινώ κάποιον να(6)
doceo, docui, doctum, docēre, 2 (+ 2 αιτ.) μαθαίνω, διδάσκω(7)
salutatio -ōnis (θ.) χαιρετισμός(8)
par, paris όμοιος, ίδιος
opera -ae εργασία, κόπος(9)
impendo, -pendi, - pensum, -pendĕre, 3 (in + pendo) ξοδεύω(10)**operam impendo** κοπιάζω μάταια

quotiescumque = cum (+ ορ.) όσες φορές, κάθε φορά που
oleum -i λάδι[11] **-oleum et operam perdidi** πάει χαμένο το λάδι (προκειμένου για νυχτερινή δουλειά) και ο κόπος μου, κρίμα στον κόπο μου!
tandem (επίρρ.) επιτέλους
disco, didici, discĕre, 3 μαθαίνω[12]
cupidus -a -um (επίθ. + γεν.) αυτός που επιθυμεί[13]
pecunia -ae το χρήμα
affero (+ αιτ. και δοτ.) φέρνω κάτι σε κάποιον
satis (επίρρ.) αρκετά[14]
satis salutatiōnum (γεν. διαιρ.) αρκετούς χαιρετισμούς (που μου φτάνουν)
talis -is -e (αντ. δεικτ.) τέτοιος, τέτοιου είδους
venit mihi in mentem (+ γεν.) μου έρχεται στο νου κάτι (πρβ. εἰσέρχεταί μοι), θυμάμαι
avis -is (θ.) πουλί[15]
tanti...quanti (γεν. της αξίας) τόσο... όσο
nullus -a -um (αντ. επίθ.) κανένας
adhúc (ad + hue) μέχρι τότε

Ετυμολογικά: 1. πρβ. ινστιτούτο < institūtum 2. victoria, vinco 3. σύνθ. sumo κτλ. 4. > μίλι 5. < suo = ράβω· πρβ. κο-στούμι << ιτ. < con-suo 6. ex-cito. con-cito 7. δοκέω, δόγμα· πρβ. ντοκουμέντο << ιτ. 8. < salūto 9. πρβ. όπερα, οπερέτα << ιτ. 10. ap-pendo 11. ἔλαιον 12. διδάσκομαι 13. < cupio 14. ἄδην < *σαδ-ην 15. αετός, αἰετός < αFι-ετός.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η γενική πτώση ενός ουσιαστικού δηλώνει, όπως και στα ελληνικά, τη σχέση του (1) με άλλο ουσιαστικό (ή άλλη λέξη που ισοδυναμεί με ουσιαστικό)· (2) με ρήμα· (3) με επίθετο ή επίρρημα (ή άλλη λέξη που ισοδυναμεί με επίθετο ή επίρρημα).

2. Η γενική με ουσιαστικά περιλαμβάνει διάφορα είδη: (α) **υποκειμενική ή αντικειμενική** π.χ. salutatio Caesaris (= αντικ.) (πρβ. ἡ νίκη τῶν Ἑλλήνων =υποκ.) (β) **επεξηγηματική** π.χ. nomen Asiae (= το όνομα «Ασία»)· (γ) **κτητική** π.χ. corvus sutōris (πρβ. ἡ οἰκία τοῦ Μιλτιάδου) (δ) **της ιδιότητας** π.χ. homo ingentis magnitudinis· puer annōrum trium· (πρβ. παῖς τριῶν ἐτῶν*)* (ε) **διαιρετική** π.χ. pars exercitus (= μέρος του στρατού)· quis hominum? (πρβ. ἀνήρ τοῦ δήμου).

3. Η γενική με ρήματα: (α) Γενική **της αξίας**: με ρήματα που σημαίνουν εκτιμώ, υπολογίζω (aestimo, facio, duco κτλ.) ή αγοράζω, πουλάω (emo, vendo κτλ.) και με το sum· η γενική αυτή δηλώνει την αφηρημένη αξία (υλική ή ηθική) π.χ. avem emit tanti, quanti nullam adhúc emerat (πρβ. τὸ βιβλίον τιμᾶται δραχμῆς). Η συγκεκριμένη αξία δηλώνεται με αφαιρετική· π.χ. avem viginti milibus sestertium emit. (β) Γενική του **εγκλήματος**: με ρήματα που σημαίνουν κατηγορώ (accūso) και καταδικάζω (condemno)· π.χ. proditiōnis accusātus est (κατηγορήθηκε για προδοσία· πρβ. διώξομαί σε δειλίας). Η ποινή στην οποία καταδικάζεται κάποιος τίθεται σε αφαιρετική· π.χ. pater morte eum multāvit (ο πατέρας του τον καταδίκασε σε θάνατο· βλ. μάθ. XXXI.) Εξαιρείται το capitis = σε θάνατο. (γ) Κοντά στα απρόσωπα ρήματα **interest** και **refert** (ενδιαφέρει) η γενική δηλώ

νει το ενδιαφερόμενο πρόσωπο· το τι ενδιαφέρει κάποιον εκφράζεται με απαρέμφατο, με ουσιαστική πρόταση ή με το ουδέτερο αντωνυμίας· π.χ. Caesaris interfuit corvum emere. (Σημ. το «με ενδιαφέρει, σε ενδιαφέρει» κτλ. λέγεται meā interest, tuā interest κτλ.) (δ) Κοντά στα απρόσωπα ρήματα **miseret** (λυπάμαι), **paenitet** (μετανοιώνω), **pudet** (ντρέπομαι), **piget** (με ενοχλεί) και **taedet** (απεχθάνομαι, αηδιάζω, βαριέμαι) έχουμε μια αιτιατική του προσώπου που λυπάται, μετανοιώνει κτλ. και μια γενική του πράγματος για το οποίο αισθάνεται κανείς λύπη, μετάνοια κτλ.· π.χ. me paenitet verbōrum meōrum (μετανοιώνω για τα λόγια μου). (Σημ. Αντί της γενικής αυτής μπορεί να χρησιμοποιηθεί απαρέμφατο ή ουδέτερο αντωνυμίας ως υποκείμενο)

(ε) Γενική χρησιμοποιείται και με ρήματα ή φράσεις **μνήμης** και **λήθης**· π.χ. vēnit corvo in mentem verbōrum domini sui (πρβ. μέμνησο τῆς κοινῆς τύχης). (στ) Τέλος, η γενική με το ρήμα sum δηλώνει το **χαρακτηριστικό γνώρισμα**· π.χ. sapientis est, sapientiae est (είναι γνώρισμα του σοφού, δείγμα σοφίας).

4. Η γενική χρησιμοποιείται επίσης ως **συμπλήρωμα επιθέτων** που δηλώνουν: επιθυμία (cupidus pecuniae· πρβ. ἐπιθυμητικὸς σοφίας), εμπειρία, γνώση, μνήμη, πλησμονή κτλ. (π.χ. belli perītus· πρβ. ἔμπειρος πολέμου) και τα αντίθετά τους. Ως γενική διαιρετική συνηθίζεται με **επιρρήματα** (π.χ. ubi terrārum sumus? σε ποιο μέρος της γης είμαστε; satis salutatiōnum audio) και κυρίως με το **ουδέτερο αντωνυμιών και επιθέτων**, όπως multum, nihil, aliquid κτλ. multum pecuniae πολλά χρήματα (πρβ. πολύ τοῦ στρατεύματος).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Θυμόσαστε τις παρακάτω γενικές;
Epistulae plenae qucrelarum sunt (μάθ. I)
Aeneas filius Anchlsae est (μάθ. II)
Romani in suppliciis deorum magnifici erant (μάθ. IV)
Judices legum interpretes sunt (μάθ. VI)
Magnus numerus hostium capitur (μάθ. XVI)
Rei militaris periti erant (μάθ. XVII)
Bovum mugltus Herculem convertit (μάθ. XVIII)
Catillna fuit nobilissimi generis vir (μάθ. XIX)
Parvi enim preti est, qui tarn nihili est (μάθ. XXVIII)

II. Να αντικατασταθεί η γενική της ιδιότητας μαζί με το επίθετο που τη συνοδεύει από επίθετο στον υπερθετικό βαθμό· π.χ homo magnae sapientiae = homo sapientissimus (το αντίστοιχο επίθετο δίνεται μέσα σε παρένθεση) homo magnae nobilitātis (nobilis) =
homo magnae pravitātis (pravus) =
homo magnae stultitiae (stultus) =
homo magnae peritiae (perītus) =
homo magnae cupiditātis (cupidus) =

III. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου ēmit.

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Ο παπουτσής ενδιαφέρεται πολύ να πουλήσει (vendo, vendidi, venditum, 3) το κοράκι
Ο Καίσαρας αγόρασε το πουλί σε υψηλή τιμή (magnum pretium)

Ένας φθονερός άνθρωπος

Publium Mucium in primis malevolum cum vidisset Cicero solito tristiōrem: «Aut Mucio» inquit «nescio quid incommodi accessit, aut nescio cui aliquid boni».

(Μακρόβιος 2,2)

Όταν ο Κικέρωνας είδε τον Πόπλιο Μούκιο, έναν πολύ φθονερό άνθρωπο, πιο θλιμμένο από ό,τι συνήθως, παρατήρησε: «Ή στο Μούκιο έτυχε κάποια συμφορά, ή σε κάποιον άλλο έτυχε κάτι καλό!»

Τοιχογραφία με παράσταση χορευτή (saltātor) από ετρουσκικό τάφο της Ταρκυνίας (γύρω στο 470 π.Χ.).

ΜΑΘΗΜΑ XXX LECTIO TRICESIMA

Ο ΛΙΚΙΝΙΟΣ ΜΟΥΡΗΝΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΗΘΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΗΣ

Τις υπατικές εκλογές του 63 π.Χ. κέρδισαν -σε βάρος του Κατιλίνα (βλ. την εισ. στο μάθ. XIX) και του Σουλπικίου Ρούφου- ο Ιούνιος Σιλανός και ο Λικίνιος Μουρήνας (Licinius Murēna). Ο τελευταίος κατηγορήθηκε από το Σουλπίκιο για ανηθικότητα, για έλλειψη προσόντων για το αξίωμα και για «νοθείες» στην «προεκλογική εκστρατεία». Ο Κικέρωνας, που ανέλαβε την υπεράσπισή του, απορρίπτει στο παρακάτω κείμενο την κατηγορία της ανηθικότητας με συγκεκριμένη αναφορά στην παραμονή του στην Ασία, όπου πήρε μέρος στους Μιθριδατικούς πολέμους. Διάχυτη ήταν η αντίληψη στη Ρώμη ότι η παρακμή των ηθών των πολιτών της υπήρξε συνέπεια των κατακτήσεών της. Στο μάθημα IV είδαμε την άποψη του Σαλλουστίου για τη σημασία της καταστροφής της Καρχηδόνας· η κατανόηση του παρακάτω κειμένου προϋποθέτει μια άλλη ευρύτατα διαδομένη αντίληψη, ότι δηλαδή η παρακμή των ηθών υπήρξε συνέπεια της επέκτασης της Ρώμης στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου.

Hic vero, iudices, et fuit in Asiā et viro fortissimo, patri suo, magno adiumento* in periculis, solacio* in laboribus, gratulatiōni* in victoriā fuit. Et si habet Asia suspiciōnem quandam luxuriae, Murēnam laudāre debēmus, quod Asiam vidit sed in Asiā continenter vixit. Quam ob rem accusatōres non Asiae nomen Murēnae* obiecērunt, ex quā laus familiae*, memoria generi*, honos et gloria nomini* constitūta est, sed

aliquod flagitium ac dedecus aut in Asia susceptum aut ex Asiā deportātum. Meruisse vero stipendia in eo bello virtūtis fuit; patre imperatōre libentissime meruisse pietātis fuit; finem stipendiōrum patris victōriam ac triumphum fuisse felicitātis fuit.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

adiumentum -i βοήθεια[1]
solacium -ii(i) παρηγοριά
labor-ōris (αρσ.) μόχθος
gratulatio-ōnis (θ.) έκφραση συγχαρητηρίων[2]**patri fuit adiumento, solacio, gratulatiōni** βοήθησε, παρηγόρησε και συγχάρηκε τον πατέρα του
suspicio -ōnis (θ.) υποψία
luxuria -ae τρυφή[3]
laudo, 1 επαινώ[4]
continenter (επίρρ.) με εγκράτεια
quam ob rem γι' αυτό το λόγο
accusātor -ōris (αρσ.) κατήγορος
nomen Asiae το όνομα «Ασία»
obicio, -iēci, -iectum, -icere, 3* (**ob + jacio**· + αιτ. και δοτ.) προσάπτω μομφή σε κάποιον, μέμφομαι για
ex quā = ex Asiā
laus, laudis (θ.) έπαινος·
familiae δοτ. **familia -ae** οικογένεια[5]
memoria -ae μνήμη· υστεροφημία
honos (honor) -ōris (αρσ.) τιμή[6]
constituo δημιουργώ
flagitium-ii(i) όνειδος
dedecus -oris (ουδ.) ντροπή

suscipio, -cēpi, -ceptum, -cipĕre, 3* (subs + capio) παραλαμβάνω, «φορτώνομαι»
deporto, 1 φέρνω από κάπου(7) (ο Μουρήνας κατηγορήθηκε ως χορευτής (saltātor), πράγμα που εθεωρείτο «ντροπή» και «όνειδος» σύμφωνα με τη ρωμαϊκή αντίληψη περί ηθικής και συνδεόταν αυτόματα με τα «ελαφρά ανατολίτικα ήθη»)
mereo, merui, meritum, merēre, 2 αξίζω(8)
stipendium -ii(i) μισθός· (stipendia) mereo υπηρετώ στο στρατό· stipendia (πληθ.) θητεία· τα απαρ. meruisse (2 φορές) και fuisse είναι υποκείμενα του fuit
virtutis fuit υπήρξε δείγμα ανδρείας
pietas -ātis (θ.) ευσέβεια, σεβασμός (κυρ. τα καθήκοντα απέναντι στους γονείς, στους θεούς, στην πατρίδα κτλ.)
pietātis fuit υπήρξε δείγμα σεβασμού (προς τον πατέρα)
felicitas -ātis (θ.) ευτυχία, καλή τύχη·
finem ... fuit το ότι το τέλος της θητείας του συνέπεσε με τη νίκη και το θρίαμβο του πατέρα του υπήρξε δείγμα (ένδειξη) καλής τύχης

Ετυμολογικά: 1 < iuvo 2. gratus 3. πρβ. λούσο << ιτ. 4. < laus 5. πρβ. φαμίλια << ιτ. 6. > honōro- πρβ. ονόρε << ιτ. 7. porto, adporto 8. κυρ. «παίρνω το μερίδιό μου»· μέρ-ος, μείρ-ομαι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η δοτική χρησιμοποιείται ως έμμεσο αντικείμενο ρημάτων που σημαίνουν «λέγω» (dico· π.χ. hoc Ennio dixit· πρβ. τάδε λέγει τοῖς φίλοις), «δίνω» (do· π.χ. signa Caesari tradunt· πρβ. τῇ στρατιᾷ ἀπέδωκε μισθόν) και τα συγγενικά ή αντίθετά τους· επίσης ως συ-

μπλήρωμα ρημάτων και επιθέτων που δηλώνουν **ένωση, προσέγγιση, ομοιότητα** κτλ. (coniungo, appropinquo, similis· π.χ. similis effigiēi mortui· πρβ. οἱ πονηροί ἀλλήλοις ὅμοιοί εἰσιν) και ως συμπλήρωμα ρημάτων που δηλώνουν **φιλική ή εχθρική** διάθεση, **υπακοή, απείθεια** κτλ. καθώς και των αντίστοιχων επιθέτων. Τέλος, αποτελεί το έμμεσο αντικείμενο ρημάτων σύνθετων με τις προθέσεις ob, prae, pro, in κτλ. π.χ. marmor Phidiae obtulit· imagines fortium virōrum mihi proponēbam.

2. Η **δοτική** δηλώνει επίσης το πρόσωπο για το οποίο υπάρχει ή γίνεται κάτι (δοτική **προσωπική**). Περιλαμβάνει κατηγορίες γνωστές και από τα αρχαία ελληνικά: την **κτητική** (filius mihi est)· τη **χαριστική ή αντιχαρι-στική** (ille mihi errat κάνει σφάλμα σε βάρος μου· η δοτική αυτή ακολουθεί επίσης μετά από ρήματα όπως consulo = φροντίζω, metuo = φοβάμαι για κάποιον κτλ.)· την **ηθική**· τη **δοτική της αναφοράς** (ille mihi mortuus est όσο με αφορά αυτός είναι νεκρός)· τη δοτική του **ποιητικού αιτίου** (συνηθέστερη με το γερουνδιακό· βλ. το μάθ. XXXIII).

Τέλος, η δοτική προσωπική μπαίνει κοντά σε ορισμένα **απρόσωπα ρήματα** (placet, licet κτλ.).

3. Ιδιομορφία της λατινικής είναι η **δοτική** του **σκοπού** (ή του αποτελέσματος). Είναι δοτική αφηρημένου ουσιαστικού (πρόκειται για στερεότυπες δοτικές όπως: exemplo, auxilio, usui κτλ.) και τη συναντάμε συνήθως μαζί με το ρήμα sum (κατηγορηματική). Μπορεί να προσδιορίζεται από επίθετο· δίπλα της μπορεί να υπάρχει και άλλη δοτική (χαριστική, αντιχαριστική, ηθική ή του έμμεσου αντικειμένου). Η μετάφραση ποικίλλει ανάλογα με την περίπτωση· π.χ.

Murēna patri (δοτ. χαρ.) magno adiumento fuit ο Μουρήνας πρόσφερε μεγάλη βοήθεια στον πατέρα του.
Murēna patri solacio fuit ο Μουρήνας ήταν η παρηγοριά του πατέρα του.
Caesar equitātum auxilio legionibus (έμμ. αντικ.) misit ο Καίσαρας έστειλε το ιππικό σε βοήθεια των λεγεώνων (για να βοηθήσει τις λεγεώνες).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Θυμόσαστε τις παρακάτω δοτικές;**
Delecti patriae consultābant (μάθ. IV)
Eis corpus infirmum erat (μάθ. IV)
Silius gloriae Vergili studēbat (μάθ. V)
Caesar legionibus hiemāre imperat (μάθ. VII)
Licēbit tibi pugillāres adportāre (μάθ. VIII)
Brutus Tarquinio imperium adimit (μάθ. IX)
Equites Gallis occurrunt (μάθ. XVI)
In diaetam recessit, cui nomen est Hermaeum (μάθ. XX)
Pareāmus senatui, consulāmus bonis (μάθ. XXII)
Ancilla Nasīcae dixit Ennium domi non esse (μάθ. XXIV)
Cato patribus ficum ostendit (μάθ. XXV)
Tristissimus haec tibi scribo (μάθ. XXVI)
Nihil ei gratius potest esse (μάθ. XXVIII)

II. **Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:**
Ο φίλος μου με βοήθησε (adiumento sum + δοτ.)
Τα βιβλία μάς είναι πολύ χρήσιμα (magno usui sum + δοτ.)

Γενναιόδωρος μόνο με τους ξένους!

Cum donavisset Pompēius transfugam civitāte Rōmānā, Cicero exulans dixit: «Bellum hominem! Gallis civitātem promittit aliēnam, qui nobis nostram non potest reddere.

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 46)

Όταν ο Πομπήιος είχε δώσει τη ρωμαϊκή υπηκοότητα σε κάποιο λιποτάκτη, ο Κικέρωνας, που ήταν εξόριστος, δήλωσε: «Για κοίτα τον! Υπόσχεται να δώσει στους Γαλάτες ξένη υπηκοότητα, ενώ δεν μπορεί να μου δώσει πίσω τη δικιά μου!»

Η ΓΕΝΝΑΙΟΤΗΤΑ ΔΕ ΒΓΑΙΝΕΙ ΠΑΝΤΑ ΣΕ ΚΑΛΟ

Ρωμαίοι και Έλληνες ιστορικοί εντόπισαν τη σιδερένια πειθαρχία του ρωμαϊκού στρατού ως μία από τις βασικές αιτίες της αποτελεσματικότητάς του, και ως θεμελιώδη παράγοντα για τη δημιουργία της αυτοκρατορίας. Ενδεικτικό στοιχείο της πειθαρχίας είναι το γεγονός ότι, όπως παρατηρεί ο Σαλλούστιος, στους πρώτους αιώνες της Ρώμης ήταν συχνότερη η τιμωρία για συμμετοχή στη μάχη αντίθετα με τις διαταγές, παρά για εγκατάλειψη θέσης και υποχώρηση. Σχετικό είναι και το κείμενο που ακολουθεί: Ο ύπατος Τίτος Μάνλιος (Titus Manlius) στη διάρκεια του Λατινικού πολέμου (340-338 π.χ.) τιμώρησε το γιο του με θάνατο, γιατί, παρά τη ρητή διαταγή του, μονομάχησε με τον αρχηγό των αντιπάλων και τον σκότωσε, τρέποντας το εχθρικό στράτευμα σε φυγή!

Bello* Latīno T. Manlius consul nobili genere* natus exercitui Rōmanōrum praefuit. Is cum aliquando castris* abīret, edixit ut omnes pugnā* abstinērent. Sed paulo* post filius eius castra hostium praeterequitāvit et a duce* hostium his verbis* proelio lacessītus est: «Congrediāmur, ut singulāris proelii eventu* cernātur, quanto* miles Latīnus Rōmāno virtūte* antecellat». Turn adulescens, viribus* suis confīsus et cupiditāte* pugnandi permōtus, iniussū* consulis in certāmen ruit; et fortior hoste*, hastā* eum transfixit et armis* spoliāvit. Statim hostes fugā* salūtem petivērunt. Sed consul, cum in castra revertisset, adulescentem, cuius operā* hostes fugāti erant, morte* multāvit.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

bello Latīno στο Λατινικό πόλεμο· **Latīnus -a -um** Λατινικός, Λατίνος
nobili genere (αφ. της καταγωγής) **natus** καταγόμενος από αριστοκρατική γενιά
praesum, -fui, -esse (+ δοτ.) προΐσταμαι, έχω την αρχηγία
aliquando (επίρρ.) κάποτε
edīco, -dixi, -dictum, -dicĕre, 3 (**e** + **dico**· + βουλητ. πρότ.) διατάζω να (**ut**)
abstineo, -tinui, -ten- turn, -tinēre, 2 (**abs** + **teneo**· + αφ.) απέχω από, κρατιέμαι μακριά
praeterequito, 1 (**praeter** + **equito** ιππεύω) περνώ έφιππος μπροστά από
lacesso, lacessīvi, lacessītum, lacessĕre, 3 (+ αιτ. και δοτ.) προκαλώ κάποιον σε (μάχη = **proelio**)
congredior, -gressus sum, -gredi, αποθ. 3* (**cum** + **gradior**) συγκρούομαι, μονομαχώ· **congrediāmur** προτρ. υποτ.[1]
singulāris -is -e μόνος, μοναδικός· **proelium singulāre** μονομαχία
eventus -us (αρσ.) έκβαση[2]
cerno, crevi, cretum*, cernĕre, 3 ≃ κρίνω, αποφασίζω· **ut... cernātur** για να φανεί από την έκβαση της μονομαχίας
quanto (αφ.) πόσο
antecello, -ĕre, 3 (+ δοτ. και αφ.) ξεπερνώ κάποιον σε κάτι[3]
adulescens -ntis (αρσ. και θ.) νεαρός -ή
cupiditas -ātis (θ.) επιθυμία[4]
pugno, 1 μάχομαι[5]
pugnandi για μάχη (γερούνδιο· βλ. το μάθ. XXXII)

permoveo -mōvi -mōtum, -movēre, 2 (per + moveo) παρακινώ, παρασύρω
iniussu + γεν.: αντίθετα με τη διαταγή κάποιου (πρβ. **iussu domini**)
certāmen -inis (ουδ.) αγώνας, μάχη[6]
ruo, rui, rutum, ruĕre, 3 ορμώ
transfigo, -fixi, -fixum, -figĕre, 3 (**trans** + **figo** = καρφώνω) διαπερνώ
spolio, 1 (+ αιτ. του προσ. και αφ.) απογυμνώνω, σκυλεύω
salus -ūtis (θ.) σωτηρία[7]
peto, petīvi (petii), petītum, petĕre, 3 ορμώ· ζητώ[8]
fugā salūtem petere ζητώ τη σωτηρία στη φυγή
fugo, 1 τρέπω σε φυγή[9]
operā (+ γεν. του προσ.) με τις ενέργειες κάποιου, χάρη σε κάποιον
multo, 1 τιμωρώ (+ αφ. της ποινής)

Ετυμολογικά: 1. πρβ. κογκρέσο << ιτ. = συνέλευση· e-gredior 2. < evenio < e+venio 3. *-cello = υπερέχω· πρβ. collis, κολωνός 4. < cupidus < cupio 5. < pugna 6. < certo 7. > salūto > salutatio 8. πετ-ώ, πί-πτ-ω < *πι-πετ-ω 9. < fuga· fugio.

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Η **αφαιρετική** απλή ή εμπρόθετη συγκεντρώνει τις λειτουργίες τριών παλαιότερων πτώσεων: της κυρίως αφαιρετικής (separatīvus), της οργανικής (instrumentālis) και της τοπικής (locatīvus). Στην ελληνική οι χρήσεις της κυρίως αφαιρετικής υπάρχουν στη γενική, ενώ της τοπικής και της οργανικής στη δοτική.

2. Η κυρίως αφαιρετική δηλώνει την αφετηρία, εννοούμενη ως (α) **Τοπική προέλευση** (βλ. μάθ. XXVIII) (β) Καταγωγή (nobili genere natus· πρβ. πατρός ἐσθλοῦ πέφυκα· βρίσκεται και εμπρόθετη), (γ) Υλική αφετηρία ενός πράγματος (αφαιρετ. της **ὑλης**): poculum ex auro· πρβ. *τό* ἔρυμα λίθων ἐποιήσατο (δ) Σημείο της **απομάκρυνσης** και του **χωρισμού** (απλή ή εμπρόθετη): με ρήματα που σημαίνουν απέχω, απομακρύνω, ελευθερώνω, χωρίζω, στερώ, εμποδίζω (π.χ. castris abeo, pugnā abstineo· πρβ. ἀπεῖχον ἀλλήλων παρασάγγην· δεῖ χρημάτων) (ε) Το αίτιο που προκαλεί το πάθος του υποκειμένου **(ποιητικό αίτιο)** (ζ) Σημείο εκκίνησης για σύγκριση (αφαιρετική **συγκριτική**): fortior hoste· πρβ. νεώτερος τοῦ Περικλέους (η) Σημείο εκκίνησης για **εκτίμηση, κρίση,** κτλ. singulāris proelii eventu cernētur, quanto... (θ) **το διαιρεμένο όλο** (pauci ex militibus).

3. Η οργανική εκφράζει (α) Τη **συνοδεία** (π.χ. cum elephantis Alpes transiit· πρβ. ἦλθον ναυσί τριάκοντα (β) Τον **τρόπο** (Tarquinius hoc modo imperium perdit· πρβ. τούτῳ τῷ τρόπῳ ἐτείχισαν τήν πόλιν) (γ) Την **ιδιότητα** (homo squalidā facie) (δ) Το **όργανο** ή το **μέσο** (hastā eum transfixit· πρβ. τὴν θύραν τῇ βακτηρίᾳ ἔκρουε)· όταν πρόκειται για πρόσωπο, χρησιμοποιείται ή η πρόθ. per + αιτ. ή οι αφαιρετικές operā, beneficio, auxilio + γεν. του προσώπου, π.χ. operā adulescentis (ή per adulescentem) hostes fugāti erant. Το **μέσο** δηλώνουν επίσης οι αφαιρετικές που συνοδεύουν ρήματα όπως το compleo (militibus murum complēvit), το afficio (supplicio est adfectus), το confīdo (viribus suis confīsus)· επίσης επίθετα όπως το dignus (longiōre vitā dignus erat) και το fretus (fretus viribus suis) (ε) Το **μέτρο** (quanto miles Latinus Romano virtūte antecellit·

paulo maior natu· πρβ. πολλῷ κρεῖττόν ἐστιν) (στ) Την **αναφορά** (virtūte antecellit· πρβ. ἄνθρωπος ξυνέσει ὑπερέχει τῶν ἄλλων ζώων) (ζ) Την αιτία **(εσωτερικό αίτιο)** (cupiditāte pugnandi permōtus)· εδώ ανήκουν και οι στερεότυπες φράσεις iussu, iniussu, rogātu + γεν. (iniussu consulis) (η) Την **ποινή** (βλ. ΧΧΙΧ Π3β) (θ) Την **αξία** (βλ. ΧΧΙΧ Π3α).

4. Η **τοπική** προσδιορίζει την πράξη τοπικά ή χρονικά (αφ. του **τόπου** και του **χρόνου**· βλ. το μάθ. ΧΧVIII).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Μήπως θυμόσαστε τις παρακάτω αφαιρετικές;
Poēta epistulis contra iniuriam repugnat (μάθ. I)
Aenēas cum sociis ad Italiam navigat (μάθ. II)
Ultimis annis vitae suae in Campaniā se tenebat (μάθ. V)
Quattuor ex legionibus in hibernis conloeat (μάθ. VI)
Augustus ab lūlo ortus erat (μάθ. X)
Homo ingentis magnitudinis et facie squalidā (μάθ. XIV)
Octaviānus supplicio capitis eum adfēcit (μάθ. XIV)
Germāni lacte nuntriuntur (μάθ. XV)
Germāni pedibus proeliantur (μάθ. XV)
Cacus fretus viribus suis erat (μάθ. XVIII)
Catilīna ab Antōnio victus est (μάθ. XIX)
Opibus urbis nolīte confidere (μάθ. XXV)

II. Να αναγνωριστούν οι αφαιρετικές του κειμένου: hastā, armis, operā

III. Να γίνει χρονική αντικατάσταση των τύπων: abiret, cernātur, revertisset.

IV. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:
Παρά τη διαταγή του πατέρα του ο νέος πολέμησε με το Λατίνο στρατιώτη
Ο νέος τιμωρήθηκε από τον πατέρα του με θάνατο.

Και ποδάγρα και... χεράγρα!

Litigat et podagrā Diodōrus, Flacce, labōrat.
sed nil patrōno porrigit: haec cheragra est.

(Μαρτιάλης 1,43)

Ο Διόδωρος έχει δίκη, Φλάκκε, έχει και ποδάγρα· αλλά στο δικηγόρο του... δεκάρα· αυτό θα πει... χεράγρα!

ΜΑΘΗΜΑ XXXII LECTIO ALTERA ET TRICESIMA

ΕΝΑΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Ο Αρχίας (Aulus Licinius Archia) ήταν Έλληνας ποιητής από την Αντιόχεια· Απέκτησε τη ρωμαϊκή υπηκοότητα, αλλά ο Γράτιος προσέβαλε τη σχετική απόφαση για τεχνικούς -στην ουσία για πολιτικούς- λόγους. Τον ποιητή υπερασπίστηκε με επιτυχία ο Κικέρωνας το 62 π.Χ. Ο λόγος του αυτός είναι ένας από τους πιο λαμπρούς πανηγυρικούς της λογοτεχνίας που γράφτηκαν στην αρχαιότητα. Στο απόσπασμα που ακολουθεί η οπτική γωνία του ρήτορα είναι κύρια ρωμαϊκή: τα λογοτεχνικά κείμενα μας διασώζουν την υποδειγματική συμπεριφορά (exempla) των μεγάλων ανδρών, για να μπορούν να τη μιμούνται οι νεότεροι.

Pleni omnes sunt libri, plenae sapientium voces, plena exemplōrum vetustas; quae iacērent in tenebris omnia, nisi litterārum lumen accederet. Quam multas imagines fortissimōrum virorum-non solum ad intuendum*, verurn etiam ad imitandum*-scriptōres et Graeci et Latīni nobis reliquērunt! Quas ego, cupidus bene gerendi* et administrandi* rem publicam, semper mihi proponēbam. Colendo* et cogitando* homines excellentes animum et mentem meam conformābam. Sic enim -laudem et honestātem solum expetendo*, omnes cruciātus corporis et omnia pericula mortis parvi esse ducendo*- me pro salūte vestrā in tot ac tantas dimicatiōnes obicere potui.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Plēni... plēnae ... plēna + γεν. exemplōrum

sapiens -ntis (αρσ.) σοφός[1]
vox, vocis (θ.) λόγος
vetustas -ātis (θ.) αρχαιότητα[2]
iacērent: του **iaceo**
tenebrae -ārum (μόνο πληθ.) σκοτάδι, αφάνεια
nisi (σύνδ. υποθ.) αν δεν (ο υποθ. λόγος **nisi ... accederet, iacērent ...** δηλώνει το αντίθετο του πραγματικού· βλ. το μάθ. XXXIX)
litterae -ārum τα γράμματα, η λογοτεχνία
lumen -inis (ουδ.) φως[3]
accēdo, -cessi, -cessum, -cedĕre, 3 (**ad + cedo**) πλησιάζω· προστίθεμαι, συνοδεύω
imāgo -inis (θ.) εικόνα
non solum ... verum etiam όχι μόνο ... αλλά και
intueor, -tuitus sum, -tuēri, αποθ. 2 (**in + tueor**) ατενίζω, κοιτάζω[4]
scriptor -ōris (αρσ.) συγγραφέας[5]
relinquo, -līqui, -lictum, -linquĕre (**re + linquo**) αφήνω, κληροδοτώ[6]
quas = eas = imagines
gero διοικώ
administro, 1 διαχειρίζομαι[7]
semper (επίρρ.) πάντοτε[8]
propōno, -posui, -positum, -ponĕre, 3 (**pro + pono**· + αιτ. και δοτ.) βάζω μπροστά μου ως παράδειγμα (**quas ... mihi proponēbam**) **colo, colui, cultum, colĕre,** 3 καλλιεργώ· λατρεύω[9]
cogito, 1 σκέφτομαι, αναλογίζομαι
excellens -ntis (μτχ. του excello) διακεκριμένος, έξοχος[10]
conformo, 1 (**cum + formo**) διαμορφώνω, διαπλάθω[11]

sic (επίρρ.) έτσι, με τον τρόπο αυτό
honestas -ātis (θ.) τιμή, δόξα[12]
expeto, -petīvi(petii), -petītum, -petĕre, 3 (ex + peto) επιδιώκω
cruciātus -us (αρσ.) βάσανο, ταλαιπωρία[13]
duco, dūxi, ductum, ducĕre, 3 θεωρώ· **aliquid parvi** (γεν.) duco θεωρώ ότι κάτι έχει μικρή αξία, δεν υπολογίζω
pro (προθ. + αφ.) για χάρη
pro salūte vestra για τη σωτηρία σας
ot (άκλ. δεικτ. αντ.) τόσοι πολλοί
dimicatio-ōnis (θ.) αγώνας[14]
obicio, -iēci, -iectum, -icĕre, 3* (ob + iacio) ρίχνω· **me obicio** ρίχνομαι (σύνταξη: **me potui obicĕre in tot ac tantas dimicatiōnes pro salūte vestra**)

Ετυμολογικά: 1. > sapientia 2. vetus-eris = παλιός· πρβ. veterānus ≥ βετεράνος 3. luna, il-lustris 4. > tutor 5. < scribo 6. λείπ-ω, ἔ-λιπον 7. minister 8. > sempiternus 9. agri-cultura 10. ante-cello 11. < forma 12. honor, honōro 13. ex-crucio 14. < dimico

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το **γερούνδιο είναι ρηματικό ουσιαστικό** ουδέτερου γένους με **ενεργητική** σημασία. Διαθέτει τέσσερις πτώσεις (γενική, δοτική, αιτιατική και αφαιρετική). Ισοδυναμεί με τις πλάγιες πτώσεις του έναρθρου απαρέμφατου της ελληνικής. Σχηματίζεται από το θέμα του ενεστώτα, και οι καταλήξεις του είναι: -ndi, -ndo, -ndum, -ndo (όπως δηλ. των δευτερόκλ. ουσιαστικών). Τα γερούνδια των 4 συζυγιών στη γενική είναι αντίστοιχα:

ama-ndi, dele-ndi, lege-ndi, audie-ndi

Γεν.	**pugna-ndi**	**τοῦ μάχεσθαι**
Δοτ.	**pugna-ndo**	**εἰς (πρὸς) τὸ μάχεσθαι**
Αιτ.	**pugna-ndum**	**τὸ μάχεσθαι**
Αφ.	**pugna-ndo**	**τῷ μάχεσθαι (ή εμπρόθετο έναρθρο απαρ.)**

Η γενική του γερουνδίου χρησιμοποιείται ως συμπλήρωμα ουσιαστικών και επιθέτων και των προθέσεων causā και gratiā (για να)· π.χ. cupiditas pugnandi (= pugnae) επιθυμία για μάχη. Η δοτική εκφράζει σκοπό και χρησιμοποιείται κυρίως με επίθετα που σημαίνουν «κατάλληλος», «χρήσιμος» (aptus, idoneus, commodus, utilis)· π.χ. locus pugnando (= pugnae) idoneus τόπος κατάλληλος για μάχη. Η αιτιατική του γερουνδίου είναι πάντοτε εμπρόθετη (ad, in) και δηλώνει σκοπό ή προορισμό [π.χ. dux milites ad pugnandum (= ad pugnam) hortātus est ο στρατηγός εμψύχωσε τους στρατιώτες για να πολεμήσουν] ή αναφορά (XXXIV A3).

Τέλος, η αφαιρετική του γερουνδίου χρησιμοποιείται χωρίς πρόθεση για να δηλωθεί ο τρόπος, και εμπρόθετη (de, ex, in και ab) για να δηλωθεί η αναφορά, η αφετηρία κτλ. π.χ. Rōmāni fortiter pugnando (= forti pugnā) castra cepērunt οι Ρωμαίοι κατέλαβαν το στρατόπεδο πολεμώντας γενναία· lĭber de beāte vivendo βιβλίο για (σχετικά με) την ευτυχισμένη ζωή. Υπενθυμίζουμε ότι τα αποθετικά ρήματα διαθέτουν γερούνδιο λόγω της ενεργητικής σημασίας τους.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να γίνει γραμματική και συντακτική αναγνώριση των γερουνδίων του κειμένου.

II. Να συμπληρωθεί ο κατάλληλος τύπος του γερουνδίου

Adulescens cupidus ..... erat (proelior)

Adulescens ad ..... ruit (certo)

Hostes ..... salūtem petivērunt (fugio)

Ars (τέχνη) ..... difficilis est (scribo)

Adversarius perītus ..... erat (bello)

III. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των τύπων: exemplōrum, virōrum, parvi.

IV. Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου reliquērunt. Homines excellentes: να κλιθούν μαζί

V. Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:

Παραδείγματα για μίμηση

Ο νους τρέφεται (alor) με το διάβασμα (lego, 3)

Όταν το ανάστημα των παιδιών μικραίνει διαρκώς...

P. Oppius dixit de genere Lentulōrum, cum assidue minōres parentibus liberi essent, nascendo interitūrum esse.

(Κοϊντιλιανός 6, 3, 67)

Ο Πόπλιος Όππιος είπε αναφερόμενος στην οικογένεια των Λεντούλων, που τα παιδιά τ.ους γεννιόντουσαν από γενιά σε γενιά όλο και πιο κοντά, ότι η αναπαραγωγή θα την οδηγούσε στην εξαφάνιση!

ΜΑΘΗΜΑ XXXIII LECTIO TERTIA ET TRICESIMA

ΚΑΙΡΟΣ ΓΙΑ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

Ο Μάρκελλος (Marcus Claudius Marcellus) υπήρξε πολιτικός αντίπαλος του Ιουλίου Καίσαρα. Δυο χρόνια μετά την ήττα του Πομπηίου στα Φάρσαλα (48 π.Χ.) ο Καίσαρας του επέτρεψε να επιστρέψει στη Ρώμη από τη Μυτιλήνη όπου είχε αυτοεξοριστεί. Ο Μάρκελλος όμως δολοφονήθηκε στον Πειραιά το 45 π.Χ., πριν προλάβει να γυρίσει. Λίγο νωρίτερα ο Κικέρωνας είχε αναλάβει να ευχαριστήσει τον Καίσαρα γι' αυτή του την απόφαση με το λόγο του «Pro Marcello». Με αφορμή το Μάρκελλο ο Κικέρωνας εκφράζει την άποψή του για το ευαίσθητο, όσο και οδυνηρό, θέμα του εμφύλιου ανάμεσα στον Καίσαρα και τον Πομπήιο. Επισημαίνοντας τις ευθύνες και των δυο προτείνει ταυτόχρονα στον Καίσαρα ένα ευρύ πρόγραμμα ανασυγκρότησης «για να γιατρευτούν οι πληγές του πολέμου» (βλ. και την εισ. στο μάθ. XXXVII)

Omnia sunt excitanda* tibi uni, C. Caesar, quae iacēre sentis perculsa atque prostrāta impetu belli ipsīus, quod necesse fuit: constituenda* iudicia, revocanda* fides, comprimendae* libidines, propaganda* suboles; omnia quae dilapsa iam diffluxērunt, sevēris legibus vincienda* sunt. In tanto civīli bello, in tanto ardōre animōrum et armōrum, quassāta res publica multa perdidit et ornamenta dignitātis et praesidia stabilitātis suae; multaque uterque dux fēcit armātus, quae idem togātus fieri prohibuisset. Quare subveniendum* reipublicae est et omnia nunc belli vulnera tibi sananda* sunt, quibus praeter te medēri nemo potest.

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

excito, 1 αποκαθιστώ, ανασυγκροτώ
unus μόνος
sentio αισθάνομαι, ξέρω
percello, -culi, -culsum, -cellĕre, 3 **(per + cello)** ανατρέπω
prosterno, -strāvi, -strātum, -sternĕre, 3 **(pro + sterno)** ρίχνω κάτω, καταλύω
impetus -us (αρσ.) ορμή[1]· **impetu belli** από τη λαίλαπα του πολέμου
necesse (άκλ.) αναγκαίο, αναπόφευκτο
constituo αναδιοργανώνω
iudicium -ii(i) το δικαστήριο, η δικαιοσύνη[2]
revoco, 1 **(re + voco)** ανακαλώ· αποκαθιστώ[3]
fides η εμπορική πίστη
comprimo, -pressi, -pressum, -primĕre, 3 (cum + premo) περιορίζω, χαλιναγωγώ
libīdo -inis (θ.) πάθος
propāgo, 1 αφήνω απογόνους, διαιωνίζω το είδος[4]
suboles -is (θ.) οι απόγονοι **propaganda suboles** πρέπει να επιδιωχθεί η αύξηση τού πληθυσμού
dilābor, -lapsus sum, -lābi (dis + labor), αποθ.3, καταρρέω
diffluo, -flūxi, -fluctum, -fluĕre, 3 **(dis + fluo)** = διαρρέω· καταλύομαι[5]
sevērus -a -um αυστηρός
vincio, vinxi, vinctum, vincīre, 4 δένω, στερεώνω
civīlis -is -e εμφύλιος[6]
ardor -ōris (αρσ.) πάθος
quasso, 1 συντρίβω· **quassāta res publica** η ρημαγμένη πολιτεία

ornamentum -i στολίδι, διακριτικό
dignitas -ātis (θ.) κύρος[7]
praesidium -ii(i) στήριγμα
stabilitas -ātis (θ.) σταθερότητα[8]
uterque, utraque, utrumque (αντων. επίθ.) ἑκάτερος, και ο ένας και ο άλλος· **uterque dux** και οι δύο αρχηγοί (ενν. ο Καίσαρας και ο Πομπήιος)
armātus οπλισμένος· στον πόλεμο
togātus τηβεννοφόρος (**toga** τήβεννος)· στην ειρήνη
prohibuisset (υποτ. του απραγματοποίητου) θα είχε εμποδίσει
quāre (σύνδ. συμπ.) επομένως
subvenio, -vēni, -ventum, -venīre, 4 (**sub** + **venio**· + δοτ.) βοηθώ
sano, 1 θεραπεύω[9]
medeor, medēri, αποθ. 2 (+ δοτ.) γιατρεύω (αντικ. είναι το **quibus** = **vulneribus**)[10]

Ετυμολογικά: 1. < peto 2. < iudex 3. vox 4. πρβ. προπαγάνδα < de propaganda fide = για τη διάδοση της πίστης 5. fluvius, flumen 6. < civis· civitas 7. < dignus 8. < stabilio 9. πρβ. σανατόριο < λατ. 10. κυρ. «φροντίζω»· πρβ. μήδ-ομαι

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Το **γερουνδιακό** είναι **ρηματικό επίθετο** με **παθητική** σημασία. Σχηματίζεται από το ενεστωτικό θέμα με την προσθήκη των καταλήξεων: -ndus, -nda, -ndum και κλίνεται όπως τα δευτερόκλιτα επίθετα: ama-ndus (-a -um), dele-ndus (-a -um), lege-ndus (-a -um), audie-ndus (-a -um). Αντιστοιχεί στα ρηματ. επίθετα της ελληνικής σε -τεος.

2. Μαζί με το sum το γερουνδιακό σχηματίζει τη λεγόμενη παθητική περιφραστική συζυγία (μεταφράζουμε με το «πρέπει να»). Στην περίπτωση αυτή η σύνταξη μπορεί να είναι προσωπική ή απρόσωπη. Προσωπική σύνταξη έχουμε όταν το γερουνδιακό ανήκει σε ρήμα ενεργητικό μεταβατικό που συντάσσεται με αιτιατική. Το γερουνδιακό συμφωνεί με το υποκείμενο του sum στο γένος, στον αριθμό και στην πτώση (όπως δηλ. το επιθετικό κατηγορούμενο) π.χ. Omnia sunt excitanda πρέπει να ανασυγκροτηθούν τα πάντα (πρβ. διαβατέος ἐστὶν ἡμῖν ὁ ποταμός). Απρόσωπη σύνταξη έχουμε όταν το ρήμα, στο οποίο ανήκει το γερουνδιακό, είναι αμετάβατο ή συντάσσεται με πτώση διαφορετική από την αιτιατική. Στην περίπτωση αυτή το γερουνδιακό βρίσκεται στην ονομαστική του ενικού του ουδετέρου π.χ. subveniendum est reipublicae (subvenio + δοτ.) πρέπει να βοηθήσουμε την πολιτεία (πρβ. μεθεκτέον ἐστὶν τῶν πραγμάτων).

3. Η προσωπική περιφραστική συζυγία σε όλους τους τύπους της οριστικής έχει ως εξής:

fides revocanda est	**η πίστη πρέπει να αποκατασταθεί**
fides revocanda erat	**η πίστη έπρεπε να αποκατασταθεί**
fides revocanda erit	**η πίστη θα πρέπει να αποκατασταθεί**
fides revocanda fuit	**η πίστη έπρεπε να έχει αποκατασταθεί**
fides revocanda fuerat	**η πίστη έπρεπε να είχε αποκατασταθεί**
fides revocanda fuerit	**η πίστη θα πρέπει να έχει αποκατασταθεί**

στο απαρέμφατο: puto fidem revocandam esse νομίζω ότι η πίστη πρέπει να αποκατασταθεί
και στην υποτακτική: fides revocanda sit, ... revocanda esset,
..... revocanda fuerit, ... revocanda fuisset.

4. Το ποιητικό αίτιο του γερουνδιακού τίθεται σε πτώση **δοτική**: omnia tibi sananda sunt (όπως με τα επίθετα σε **-τέος** της ελληνικής).

5. Το sum είναι δυνατό να παραλείπεται και να υπονοείται σε διαφορετικό τύπο κάθε φορά· π.χ. constituenda iudicia (sunt)· revocanda fides (est)· comprimendae libidines (sunt)· propaganda suboles (est).

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. Να γίνει γραμματική και συντακτική αναγνώριση των γερουνδιακών του κειμένου.
II. Να αντικατασταθεί το debeo + απαρ. (οφείλω να, πρέπει να) από τον αντίστοιχο τύπο της παθητικής περιφραστικής συζυγίας. Να δηλωθεί και το ποιητικό αίτιο· π.χ. vulnera sanāre
debēmus = vulnera nobis sananda sunt.
Fortes viros imitāri debēmus =
Rem publicam bene gerere debent (illi) =
Animum conformāre debeo =
Homines excellentes colere debētis =
Honestātem expetere debet (ille) =
Vulneribus medēri debes =
III. Να γίνει συντακτική αναγνώριση των τύπων: iacēre, impetu, legibus, dignitātis

IV. **Να κλιθεί το uterque· να γίνει χρονική αντικατάσταση του prohibuisset.**

V. **Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις:**
Πρέπει να αποφεύγουμε (vito, 1) τους πολέμους.
Πρέπει να επιδιώκουμε (expeto, 3) την ειρήνη (pax, pacis).

Δώρο για μικρούς και μεγάλους.

Inducenda rota est; das nobis utile munus:
iste trochus pueris at mihi canthus erit.

(Μαρτιάλης 14, 168)

Στον τροχό πάει στεφάνι σιδερένιο· χρήσιμο το δώρο σου:
εγώ θα το 'χω ρόδα και τα παιδιά για τσέρκι!

ΜΑΘΗΜΑ XXXIV LECTIO QUARTA ET TRICESIMA

Ο ΣΚΙΠΙΩΝΑΣ Ο ΑΦΡΙΚΑΝΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΛΗΣΤΑΡΧΟΙ

Ο Σκιπίωνας ο Αφρικανός ο πρεσβύτερος (Publius Cornēlius Scipio Africānus maior) υπήρξε ο νικητής του Αννίβα στο Β' Καρχηδονιακό πόλεμο (βλ. την εισ. στο μάθ. XI). Οι αντίπαλοί του, με επικεφαλής τον Κάτωνα (βλ. την εισ. στο μάθ. XXV), αγωνίστηκαν να αμαυρώσουν την αίγλη του για πολιτικούς λόγους. Εντούτοις, ο Σκιπίωνας παρέμεινε μια εξαιρετικά δημοφιλής προσωπικότητα, όπως διαπιστώνουμε και από το παρακάτω κείμενο: σε αυτό ο Σκιπίωνας γίνεται κυριολεκτικά «αντικείμενο λατρείας» από τους λήσταρχους. Το επεισόδιο αυτό είναι ενδεικτικό για την τάση των Ρωμαίων να διοχετεύουν ένα μέρος -ίσως το πιο χαρακτηριστικό- της θρησκευτικότητάς τους στη «θεοποίηση» των μεγάλων μορφών του παρελθόντος τους (βλ. και την εισ. στο μάθ. V).

Cum Africānus in Literno esset, complūres praedōnum duces forte salutātum* ad eum venērunt. Tum Scipio, cum se ipsum captum* venisse eos existimasset, praesidium domesticōrum in tecto*conlocāvit. Quod ut praedōnes animadvertērunt, abiectis armis ianuae appropinquavērunt et clarā voce Scipiōni nuntiavērunt (incredibile audītu!) virtūtem eius admirātum* se venisse. Haec postquam domestici Scipiōni rettulērunt, is fores reserāri eosque intromitti iussit. Praedōnes postes ianuae tamquam sanctum templum venerāti sunt et cupide Scipiōnis dextram osculāti sunt. Cum ante vestibulum dona posuissent, quae homines deis immortalibus consecrāre solent, domum revertērunt.

Αργυρός δηνάριος με τη μορφή Σκιπίωνα τον Αφρικανού του πρεσβύτερου(;)
(γύρω στο 105 π.Χ.).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Liternum -i το Λίτερνο της Καμπανίας
complūres -es -(i)a πολλοί
praedo -ōnis (αρσ.) ληστής[1]
forte (επίρρ.) κατά τύχην[2]
salūto, 1 χαιρετίζω επίσημα
praesidium φρουρά
domestici -ōrum (πληθ.) οι δούλοι του σπιτιού[3]
tectum -i σπίτι
abicio, -iēci, -iectum, -icĕre (ab + iacio) πετώ μακριά· καταθέτω (τα όπλα)
clarus καθαρός, δυνατός[4]

incredibile auditu απίστευτο στο άκουσμα, να το ακούς και να μην το πιστεύεις!
haec = verba praedōnum, τα λόγια των ληστών
admīror, αποθ. 1 (ad + miror) θαυμάζω(5)
resero, 1 ανοίγω
intromitto, -mīsi, -missum, -mittĕre, 3 (intra + mitto) βάζω μέσα
postis -is (αρσ.) παραστάδα
sanctus -a -um ιερός(6)
tamquam (επίρρ. παραβολ.) όπως, ως, σαν
veneror, αποθ. 1, προσκυνώ, λατρεύω
cupide (επίρρ.) με πάθος(7)
dextra -ae ≃ το δεξί (χέρι(8))
osculor, αποθ. 1 φιλώ(9)
vestibulum -i πρόδομος, είσοδος
dōnum -i = δώρο(10)
pono, posui, positum, ponĕre, 3 τοποθετώ
consecro, 1 αφιερώνω, προσφέρω(11)

Ετυμολογικά: 1. < praeda 2. fortūna 3. < domus 4. praeclārus 5. mirabilis 6. sacer 7. < cupidus <cupio 8. dexter ≃ δεξιός 9. < osculum 10. < do 11. < sacer

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Το **σουπίνο** είναι **ρηματικό ουσιαστικό αρσενικού γένους.**

Έχει μόνο δύο τύπους, αιτ. σε -um και αφ. σε -u: amāt-um amāt-u, delēt-um / delēt-u, lect-um / lect-u, audīt-um / audīt-u. (Για το σχηματισμό του βλ. το μάθ. XI).

2. Ο τύπος σε -um δείχνει το σκοπό της κίνησης, με ρήματα όπως eo, venio, mitto κτλ. π.χ. Praedōnes venērunt salutātum οι ληστές ήρθαν για να χαιρετήσουν (πρβ. την τελική μετοχή της ελληνικής: τοῦτο λέξων ἔρχομαι).

3. Εφόσον το σουπίνο ανήκει σε ρήμα μεταβατικό, μπορεί να έχει και αντικείμενο· π.χ. Praedōnes venērunt Scipiōnem salutātum.

4. Ο σκοπός με ρήματα που δείχνουν κίνηση μπορεί να εκφραστεί με διαφορετικούς τρόπους· π.χ. (βλ. και το μάθ. XXXVI)

Praedones venērunt salutātum (σουπίνο)
Praedones venērunt ad salutāndum (εμπρόθετη αιτ. του γερουνδίου)
Praedones venērunt salutāndi causā· (γεν. του γερουνδίου με την causā (gratiā)· βλ. και το μάθ. XXXVI).

5. Ο τύπος του σουπίνου σε -u εκφράζει την αναφορά. Τον συναντάμε με επίθετα όπως facilis, difficilis, iucundus (ευχάριστος), incredibilis (απίστευτος), mirabilis (θαυμαστός, περίεργος κτλ.). Τα σουπίνα σε -u είναι συνήθως στερεότυπα: dictu, factu, auditu, visu κτλ. (πρβ. το απαρ. της αναφοράς: εὐπρεπὴς ἰδεῖν, ἡδὺς ἀκούειν κτλ.) Π.χ.

hoc facile dictu est είναι εύκολο να το πει κανείς
hoc incredibile auditu est είναι απίστευτο που το ακούει κανείς
hoc mirabile visu est το θέαμα σου προξενεί το θαυμασμό.

Σημ. Σουπίνο διαθέτουν και τα α π ο θ ε τ ι κ ά ρήματα, επειδή έχουν κυρίως ενεργητική σημασία.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

I. **Να γίνει αναγνώριση των σουπίνων που υπάρχουν στο κείμενο.**
II. **Να αντικατασταθεί από σουπίνο σε -um το εμπρόθετο γερούνδιο· π.χ. venērunt ad spectandum = venērunt spectātum**
Legātos misērunt ad orandum (oro παρακαλώ) =
Ad dormiendum eunt =
Legiōnes veniunt ad hiemandum =
Praedōnes venērunt ad spectandum =
III. **Να αντικατασταθεί το εμπρόθετο γερούνδιο από το σουπίνο σε -u· π.χ. facile est ad credendum = facile est creditu**
Facile est ad intellegendum =
(ρ. intellego)
Difficile est ad iudicandum =
(ρ. iudico)
Facile est ad cognoscendum =
(ρ. crognosco)
IV. **Να συνταχτεί η περίοδος: cum.... venērunt**
V. **Να γίνει χρονική αντικατάσταση του τύπου: rettulērunt (γράφεται συνήθως με δύο t, γιατί προέρχεται από παρακείμενο με αναδιπλασιασμό: < * retetulērunt)**
VI. **Να μεταφραστούν στα λατινικά οι προτάσεις (με σουπίνο):**
Πήγαμε (eo) για να τον χαιρετήσουμε
Είναι ευχάριστο να το βλέπει κανείς

Δεν ξεκολλάει!

Mirāris, quare dormītum non eat Afer?
accumbat cum quā, Caediciāne, vides.

(Μαρτιάλης 10,84)

Απορείς που ο Άφρος δεν πάει για ύπνο;
Αφού βλέπεις τι παρέα έχει στο τραπέζι!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΑΘΗΜΑ XXI **8**
ΜΑΘΗΜΑ XXII **15**
ΜΑΘΗΜΑ XXIII **22**
ΜΑΘΗΜΑ XXIV **30**
ΜΑΘΗΜΑ XXV **38**
ΜΑΘΗΜΑ XXVI **44**
ΜΑΘΗΜΑ XXVII **52**
ΜΑΘΗΜΑ XXVIII **58**
ΜΑΘΗΜΑ XXIX **64**
ΜΑΘΗΜΑ XXX **72**
ΜΑΘΗΜΑ XXXI **78**
ΜΑΘΗΜΑ XXXII **84**
ΜΑΘΗΜΑ XXXIII **89**
ΜΑΘΗΜΑ XXXIV **95**

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.